О. СІДОРОВ

ІНДУСТРІЯЛЬНОМУ ХАРКОВУ СТОЛИЦІ УСРР • ЗРАЗКОВЕ МІСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

274098

ПАРТВИДАВ
•ПРОЛЕТАР•

О. СІДОРОВ

ІНДУСТРІЯЛЬНОМУ ХАРКОВУ —СТОЛИЦІ УСРР— ЗРАЗКОВЕ МІСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

180563

Харківська Держ. Бібліотека
ім. В. Г. КОРОЛЕНКА
№ 274098
19 31 — 33 р.

ПАРТВИДАВ «ПРОЛЕТАР»
1932

24139

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літописі Укр. Друку", „Картковому репертуарі" та інших покажчиках Української Книжкової Палати

Редактор групи *А. Єфімов.* Літредактор *В. Потієнко.* Техкер *Я. Бронштейн.* Відп. коректорка *А. Бухман.* Здано до складання 27/V 1932 р. Підписано до друку 7/VII 1932 р. Партвидав, 1932 р. № 331. Тираж 6.500. Укрголовліт № 3852 25/V 1932 р. Зам. № 816. Папір 62 × 94$^{1}/_{16}$. 3$^{1}/_{2}$ друк. арк. (103.000 друк. знаків у 1 арк. паперу). Вийшла друком у липні 1932 р.

«Успіхи, що їх дійшла партія і робітнича кляса в боротьбі за індустріялізацію і колективізацію країни, утворили всі потрібні умови для рішучого поліпшення міського господарства — цієї важливішої бази перебудови побуту мільйонів мас трудящих на нових, соціялістичних підвалинах».

З постанови червневого (1931 р.) пленуму ЦК ВКП(б)

ІНДУСТРІЯЛЬНИЙ РОЗВИТОК ХАРКОВА І СТАН МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Червневий (1931 р.) пленум ЦК партії, ґрунтуючись на тих нових можливостях, що їх дає країні швидке зростання соціялістичного сектора, поставив перед усією партією і країною завдання — за найкоротший час зреконструювати міське господарство важливіших промислових центрів, за найкоротший час зліквідувати його відставання від загального розвитку, забезпечивши рішучий перелім у темпах його розвитку.

На базі величезних успіхів, що їх дійшли партія і робітнича кляса в індустріялізації нашої країни та соціялістичної реконструкції сільського господарства, великих успіхів за останній період досягнено в галузі міського господарства і житлового будівництва. Тільки за останні 5 років (1927 — 1931) в житлове будівництво СРСР вкладено 3,5 млрд. крб., що дало 30 млн. *кв. м* нової житлоплощі й забезпечило задоволення новою житлоплощею понад 3 мільйони людности. Асиґнування на житлово-комунальне будівництво — школи, лікарні, ясла, лазні — по цілому СРСР зросли з 3,3 млрд. крб. 1927/28 р. до 9,73 млрд крб. 1932 р.

Капіталовкладення в житлове будівництво по Україні становили за 1929 р. 85 млн. крб., за 1930 р. — 144 млн. крб., за 1931 р. — за пляном затверджено 266,9 млн. крб. Досить яскраво про темпи житлового будівництва радянської влади свідчать такі показники: в цілому по Україні в усуспільненому секторі збудовано житлоплощі 1923 р. — 38 тис. *кв. м*, 1924 р. — 51 тис. *кв. м*, 1925 р. — 161 тис. *кв. м*, 1926 р. — 304 тис. *кв. м*, 1927 р. — 350 тис. *кв. м*, 1928 р. — 400 тис. *кв. м*, 1929 р. — 547 тис. *кв. м*, 1930 р. — 690 тис. *кв. м* і, нарешті, 1931 р. збудовано 1.606 тис. *кв. м* нової житлової площі.

За ці ж самі роки капіталовкладення в комунальне господарство так само щороку зростали. Так, усього по Україні 1929 року вкладено 41.631 тис. крб., 1930 року — 53.848 тис. крб., а 1931 року вже 87.000 тис. крб.

Такі величезні темпи зростання в галузі житлового будівництва і комунального господарства забезпечили чимале поліпшення житлових і побутових умов трудящих.

Пленум ЦК ВКП(б) цілком правильно відзначив, що «нинішній стан міського господарства, не зважаючи на чималі досягнення, не може задовольнити чимраз більші потреби мас. У старих промислових центрах, що бурхливо зросли останніми роками, питання про

розвиток і реконструкцію міського господарства — це не тільки справа обслуговування трудящих мас, що мешкають там тепер, але й справа матеріяльно-культурного обслуговування нових сотень тисяч і мільйонів робітників».

Постанови червневого пленуму набирають виняткової ваги саме для Харкова — одного з найбільших промислових центрів не лише України, а й Союзу, центру національно-культурного будівництва радянської України.

В умовах інтенсивного індустріяльного розвитку Харкова питання про міське господарство, про його реконструкцію виходить далеко за звичайні рамки так званого впорядження, набирає великої політичної і економічної ваги.

Темпи зростання міського господарства Харкова за років пролетарської революції гостро відставали від темпів індустріяльного розвитку і зростання людности міста.

«Відставання, наприклад, найбільше відчувається в Харкові, що бурхливими темпами перетворюється на один з найбільших промислових центрів СРСР. Проте комунальне господарство Харкова в минулому — типового міста чиновницького та буржуазного з його брудними, тісними робітничими околицями — ще не подолало суперечностей між великими потребами нового соціялістичного індустріяльного Харкова та його теперішніми комунальними можливостями, хоч вони проти передвоєнного часу набагато поширилися».[1]

Харків ще за передреволюційних часів відзначався своєю невпорядженістю порівняно з іншими містами старої Росії.

Поряд деякої впорядженості центральних районів (Нагірного району) робітничі околиці були цілком невпоряджені, без найелементарніших засобів обслуговування людности (освітлення, водогін, каналізація, впоряджені шляхи тощо).

Це найяскравіше підкреслює властиву капіталістичній системі господарства політику в галузі міського господарства, що на ділі ставала засобом додаткового визискування робітничої кляси.

«Ми дістали в спадщину від буржуазії відстале, зруйноване міське господарство. Старе буржуазне самоврядування, збираючи податки з трудящих, провадило політику впоряджування головно центральних районів, де мешкала буржуазія і заможні елементи. Міське господарство в руках буржуазії було додатковим засобом визискувати трудящих, і тільки після Жовтневої революції становище ґрунтовно змінилося. За часів імперіялістичної і громадянської воєн міське господарство, і без того дуже відстале, зовсім занепало. Але першими роками революції ми не могли заходитися коло комунального господарства, бо треба було всі сили й засоби спрямувати на відбудування промисловости — основної бази нашого господарства. Відновлення комунального господарства відсунули надалі, і лише останніми роками, наслідком успіхів, досягнених у галузі соціялістичного будівництва,

[1] З постанови пленуму ХМПК і харківського партактиву на доповідь тов. Косіора про підсумки червневого (1931 р.) пленуму ЦК ВКП(б).

ми мали змогу щільно підійти до цієї справи. Тепер прийшов час практично поставити справу піднесення комунального господарства як одне з першочергових завдань» (*С. Косіор*).

ПРОМИСЛОВІСТЬ

Розвиток харківської промисловости у відбудовний період і особливо бурхливе зростання нового промислового будівництва за доби реконструкції перетворили Харків на один з найбільших промислових центрів Союзу. Це найяскравіше потверджується тим, що, коли 1913 р. вся харківська промисловість давала всієї продукції на 72 млн. крб., то вже 1926/27 р. продукція тільки цензової промисловости становила 185,5 млн. крб., 1931 р. — 607,7 млн. крб., і, нарешті, план випуску продукції промисловости на 1932 р. накреслює випуск продукції на 1 млрд. 4,8 млн. крб.

Отже, промисловість 1932 р. проти передвоєнного рівня обсягом своїм зростає в 14 разів і проти 1926/27 р. — в 5,4 раза.

Цікаво порівняти продукцію всієї харківської промисловости 1913 р. з продукцією деяких підприємств тепер. Так, 1913 р. вся продукція харківської промисловости становила 72 млн. крб., тим часом 1932 р. окремі харківські підприємства мають випустити продукції (на млн. крб.):

ХТЗ	151,2
ХЕМЗ	123,9
ХПЗ	106
«Серп і молот»	57,2
Фабрика ім. Тінякова	73,2
Кондиторська фабрика «Жовтень»	76,5

Отже, 1932 р. ми маємо вже ряд підприємств, що їхня річна програма набагато перевищує передвоєнний випуск продукції всієї харківської промисловости.

За пореволюційних років харківська промисловість не тільки зросла кількісно, а й змінилася якісно.

Старі заводи на базі ґрунтовної технічної реконструкції цілком змінили структуру виробництва і в суті є нові технічно переозброєні підприємства.

Такий розвиток харківської промисловости в наслідок великих капіталовкладень визначає ролю Харкова як великого індустріяльного центру, а велика питома вага металеоброблення і машинобудування в загальному випуску продукції (31,6% 1927/28 р., 44,2% 1931 р. і 54,9% 1932 р.) робить із Харкова один з найбільших центрів машинобудування в Союзі.

Харківська промисловість щодо машинобудування та оброблювання металю є великий постачальник знарядь і засобів виробництва і дійовим підприємствам, і важливим соціялістичним новобудовам. Поряд цього харківська промисловість є також великий постачальник соціялістичному сільському господарству складного сільськогосподарського ремаенту.

Це доводить і склад продукції харківської промисловости: середнє та велике електромашинобудування, потужні дизелі, паротяги, трактори, складні тракторні молотарки, гірничо-заводське устаткування, устаткування для середзаводського транспорту, для галузей будівельної промисловости і т. ін.

Металеоброблювання, машинобудування тепер і сприятливі перспективи розвитку цих галузей харківської промисловости найближчими роками складають велику базу в здійсненні основного завдання, поставленого XVII всесоюзною конференцією партії — технічно реконструювати народнє господарство.

Це значіння харківської промисловости буде ще більше після того, як 1932 р. пустять в експлуатацію найбільший у світі Турбогенераторний завод, як збудують у Харкові комбінат верстатобудування та ряд інших великих підприємств.

Такий великий промисловий розвиток Харкова поряд індустріяльного зростання нашої країни найяскравіше виступає на тлі світової економічної кризи, що супроводжується згортанням виробництва в капіталістичних країнах, падінням промисловости в капіталістичних країнах до рівня, що був 25 років тому, і, зокрема, в Німеччині до рівня, що був 40 років тому.

ЛЮДНІСТЬ

Інтенсивний розвиток харківської промисловости зумовив чимале зростання міста, головно коштом зростання числа робітництва.

Людність адміністративного Харкова з 240 тис. 1913 р. побільшала до 600 тис. 1931 р., або в 2,5 рази, число ж робітників у цензовій промисловості побільшало з 11 тис. 1913 р. до 94.594 — 1932 р., або майже у 8,5 раза, при чому і тут основна маса робітників припадає на металеобробну і машинобудівну промисловість (59.663 чол., або 63%). В усій харківській промисловості на 1 січня 1932 р. було 135.000 робітників.

Робітничої людности в Харкові з 13% 1913 р. вже 1931 р. побільшало до 48,3%, а 1932 р. вона становитиме 52,18%.

Якщо 1918 р. один робітник припадав на 22 мешканця, то вже 1931 р. на кожних 5,4 мешканця припадає один робітник, і це яскраво характеризує Харків як великий пролетарський центр.

На базі промислового зростання, зростання людности і пролетаріяту Харків розвивається інтенсивно як центр національно-культурного життя і підготови кадрів. У Харкові є 100 наукових установ (науково-дослідчі інститути, катедри і т. ін.), 7 науково-дослідних станцій, 119 закладів професвіти (з них 34 інститути), велика мережа культурно-освітніх установ, театрів, клюбів, кіно, бібліотек і т. ін.

Усі ці чинники кількісного зростання робітництва й людности міста, зростання культурних потреб людности і відповідно до цього збільшені вимоги на матеріяльно-побутове обслуговування — рішуче потребують ґрунтовніше перебудувати міське господарство і поширити житлове будівництво, щоб задовольнити як потреби промисловости, так і потреби побутового обслуговування трудящих.

СОЦІЯЛЬНО-ПОБУТОВЕ І КУЛЬТУРНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ТРУДЯЩИХ

На базі величезних досягнень в індустріялізації країни та в соціялістичному перебудуванні сільського господарства багато ліпшає соціяльно-побутове й культурне обслуговування робітництва і трудящих міста та села. Систематичне зростання заробітної плати робітників супроводжується чималим зростанням коштів на соціяльне страхування, що в умовах соціялістичного господарства є складова частина зарплати. Щороку більшають асиґнування на житлове, шкільне, лікарницьке будівництво, на механізацію і громадське харчування та на робітниче постачання. Ґрунтовно перебудовується комунальне господарство в напрямі збільшення виробничої потужности і всебічного задоволення потреб промисловости й людности. Це яскраво потверджують такі дані про асиґнування з міського бюджету на соціяльно-культурні потреби людей (у тис. крб.):

	1930 р.	1931 р.	1932 р.
Народня освіта	10.200,8	14.412,3	18,554,0
Охорона здоров'я	5.048,7	8.458,1	9.737,0
Соціяльне забезпечення	974,6	881,6	1.349,0
Фізкультура	—	—	515,0
Разом . . .	16.224,1	23.752,0	30.155,0

З цих даних видно, що увага до соціяльно-побутового й культурного обслуговування людности щороку більшає.

Усі свої прибутки комунальне господарство спрямовує на реконструкцію і дальший розвиток комунальних підприємств, щоб забезпечити краще обслуговування людности.

Так, видатки на потреби комунального господарства становили: 1930 р.— 54.803,6 тис. крб., 1931 р.— 79.544,6 тис. крб., що дає збільшення майже на 50%. Видатки на потреби комунального господарства 1932 р. визначено в 114.605,1 тис. крб., тобто збільшення проти 1931 р. на 45%, а проти 1930 р.— на 110%. Додаймо, що в житлове будівництво по Харкову 1932 р. вкладається 63 млн. крб. Такі величезні темпи задоволення соціяльно-побутових і культурних потреб трудящих.

З усієї суми міського бюджету Харкова на 1932 р.— 186.341,1 тис. крб.— на соціяльно-культурні потреби і на комунальне господарство накреслено витратити 144.660 тис. крб., або 76% усього міського бюджету.

Цілком суперечить політиці радянської влади в обслуговуванні трудящих політика буржуазії. Цікава щодо цього відозва чікаґського мера (ПАСШ), видрукована в білоґвардійській газеті «Возрождение» № 24/54, з 24 лютого 1932 р.:

«Господи, спаси Чікаґо.

Я буду примушений закрити всі міські установи. Я накажу шкільному відділові закрити всі міські школи. Я закрию водогін, каналізацію і всі міські служби. Без грошей ми не можемо існувати. Виходу з становища нема, і я примушений оголосити загальне скорочення всім міським робітникам і службовцям, хай усі політичні діячі йдуть під три чорти. Хай вони будуть прокляті!..»

У такому великому місті, як Чікаґо, в місті, де правителі пишаються своєю культурою, всі міські установи закрито. Ліквідується половину лікарень, 14.000 викладачів звільнено, 70% шкіл закрито. Дефіцит міського самоврядування доходить 40 млн. долярів. Міське господарство, що є в руках буржуазії і править для неї за додатковий засіб визискування трудящих, зайшло в безвихідь. А робітнича кляса та радянська влада Союзу РСР, скеровуючи міське господарство на систематичне й краще задоволення побутових і соціяльно-культурних потреб трудящих, за проводом партії успішно ліквідує тяжку спадщину царату в міському господарстві, більшовицькими темпами здійснює ґрунтовну перебудову його.

Харків за передреволюційних років нічим не відрізнявся в галузі міського господарства від інших міст Росії. За років революції міське господарство Харкова ґрунтовно перебудувалось, але було б невірно казати, що зроблено вже все, що потреби робітничої кляси і трудящих міське господарство задовольняє цілком. Не можна заспокоюватись на досягненому, тішитися тим, що теперішній рівень далеко вищий за минулий. «Треба зрозуміти, що умови існування робітництва змінились у нас ґрунтовно. Робітник тепер — не те, що раніш. Теперішній робітник, наш радянський робітник, хоче жити, задовольнивши всі свої матеріяльні й культурні потреби і щодо харчового постачання, і щодо житла, і щодо забезпечення культурних і всіляких інших потреб. Він має на це право, і ми повинні забезпечити йому ці умови» (*Сталін*).

Міське господарство індустріяльного Харкова щороку більше реконструюється. Харків на шляху перетворення на зразкове соціялістичне місто. На це основне завдання в харківському комунальному господарстві спрямовано тепер всю увагу, всі сили й кошти. Це завдання за другої більшовицької п'ятирічки буде успішно розв'язане—це доводять темпи зростання й розвитку міського господарства за минулий період, наслідком великих темпів загального розвитку. Успіхи в реконструкції міського господарства чималою мірою визначають дальше поліпшення соціяльно-побутового і культурного обслуговування робітничої кляси.

НАРОДНЯ ОСВІТА

Завдання 1932 р. в народній освіті в Харкові та приміській смузі такі:

охопити загальним обов'язковим політехнічним вихованням і навчанням в обсязі семирічного курсу всіх дітей шкільного віку;

зліквідувати неписьменність і малописьменність серед дорослої людности й підлітків, що не пройшли курсу початкової школи;

поширити мережу установ професійної освіти для готування кадрів кваліфікованих робітників, інженерно-технічного персоналу для промисловости, реконструйованого сільського господарства та інших галузей народнього господарства;

поширити всі форми позашкільної масової політосвітньої роботи, скерованої на задоволення культурних потреб робітництва і трудящих та залучення їх до культурного життя;

організувати мережу установ соціяльного виховання дітей дошкільного віку.

Поряд здійснення зазначених основних завдань в умовах Харкова як національно-культурного центра України важливішого значіння набирають завдання в галузі національно-культурного будівництва. Ці завдання полягають у здійсненні таких заходів і в організації таких культурних вогнищ, що допомагали б найповніше виявити творчі сили пролетаріяту, забезпечили б зростання української культури, національної формою та інтернаціональної, пролетарської змістом.

Окреме завдання — піднести загальний культурний рівень і політичну свідомість колгоспно-бідняцько-середняцьких мас, поліпшити культурно-побутове й освітнє обслуговування у напрямі послідовної ліквідації розриву в культурному розвитку між трудящими міста й села.

Директиву XVI з'їзду партії про запровадження загального обов'язкового навчання в Харкові повнотою здійснено протягом 1930 р. Число учнів у харківських школах з 39,5 тис. 1929 р. і 43,4 тис. 1930 р. зросло 1931 р. до 51,6 тис. дітей; відповідно на селі: 18,7 тис., 20,8 тис. і 24 тис.

Новий осінній набір 1931 р. дав поповнення; в місті — 10,7 тис., на селі 5.100 дітей; тепер і в місті і на селі охоплено дітей віком від 8 до 16 років 100%.

З 1931/32 р. почали переходити до семирічного і восьмирічного курсу загальної освіти, залучаючи до загальної освіти і дітей семирічного віку. Для цього організовано в місті 40 так званих нулевих груп і почали організовувати 10 таких груп по найбільших селищах сільської смуги, де є чималий відсоток робітничої людности.

Отже, основне завдання загального початкового навчання в місті й сільській смузі щодо кількости можна вважати за здійснене.

Поряд кількісних досягнень у справі загального навчання слід відзначити також і якісне поліпшення шкільної роботи. За важливе досягнення щодо цього треба вважати проведення ряду заходів політехнізації школи — переведення всіх семирічок у місті на школи ФЗС, а на селі — ШСМ.

Найвужче місце в шкільній роботі в Харкові — шкільні приміщення. Минулого періоду нового шкільного будівництва майже зовсім не було, якщо не вважати одну чотирирічну школу, збудовану на Рашкиній дачі, і три школи, будовані на Іванівці. Через такий стан шкільного будівництва, що далеко відстає від темпів охоплення школою дітей у місті,— в наявних шкільних будинках є лише 600 класних кімнат на 1.365 комплектів, тим то доводиться провадити навчання в школах у дві зміни, проте 165 комплектів все таки не забезпечено шкільними приміщеннями. У наслідок цього в деяких школах провадять заняття в три зміни.

Всі можливості в збільшенні площі шкільних приміщень вже готовими будинками майже вичерпано, у всіх кращих шкільних будинках провадять навчання в третю зміну профнавчальні заклади, вечірні робітничі школи і школи лікнепу. Тим то здійснити накреслене на 1932 р. збільшення шкільних приміщень можна лише звільнивши від мешканців колишні шкільні приміщення, поки побудують нові приміщення.

Відповідно до цього у контрольних числах шкільного будівництва на 1932 р., крім закінчення розпочатого будування шкільних приміщень, запроєктовано збудувати нові в такім обсязі, щоб можна було цілком зліквідувати третю зміну в школах. Винятково важлива справа — збудувати нову школу на 30 груп для дітей робітників Червонозаводського району.

Поруч розв'язання питання про початкове загальне навчання великі досягнення є в розвитку професійної освіти.

Щороку більші потреби на кадри кваліфікованої робочої сили для всіх галузей народнього господарства зумовили швидке зростання мережі професійної освіти ; до початку першої п'ятирічки на території міста й смуги було 140 професійних закладів усіх основних типів і фахів з 28 тис. учнів, а на 1931/32 р. число шкільних закладів зростає до 195, а число учнів у них — 72 тис.

Майже всі школи ФЗС, а на селі ШСМ прикріплено в місті до підприємств, а на селі до радгоспів, утворено робочі кімнати з потрібним устаткованням, що забезпечує поєднання теоретичного навчання з виробничою практикою.

Ось дані про поширення мережі закладів професвіти в Харкові: на початку 1931/32 навчального року вищих навчальних закладів було в Харкові 35, учнів у них 16.600 чол.; робфаків — 57, учнів — 9.070; технікумів —48, учнів —11.000 чол.; шкіл ФЗУ — 36, учнів — 13.500 і 2 комбінати робітничої освіти з 3.250 чол. учнів, а разом 178 навчальних установ з 53.450 учнями.

Осінній прийом 1931/32 р. збільшує число учнів до 72 тис., а на 1932/33 р. число учнів має бути понад 80 тис. чол.

В галузі дошкільного виховання дітей від 4 до 7 років план 1931/32 р. передбачав охопити 46,5% усіх дітей, серед них дітей робітників — 70% і дітей матерів-одиночок, що працюють на виробництві,— 100%. Решту дітей, не охоплених мережею дитячих садків і дошкільними групами,— близько 20 тис. чол.,— мають охопити дитмайданчиками влітку 1932 р.

Одне з важливих завдань на фронті культурної революції — зліквідувати неписьменність і малописьменність серед дорослої людности.

Протягом 1931 р. всіх неписьменних,— а саме 37 тис. чол.,— цілком охоплено навчанням. Також охоплено навчанням 37 тис. малописьменних. В умовах Харкова, де людність швидко зростає новими робітниками з села, не можна по-кампанійському зліквідувати неписьменність, тим то ліквідація неписьменности й малописьменности є й надалі одне з повсякденних завдань органів народньої освіти.

За 1932/33 навчальний рік накреслено охопити 5 тис. неписьменних і 15 тис. малописьмениих першого року навчання, а також охопити навчанням другого року 25 тис. малописьменних. На селі в приміській смузі виявлено серед людности до 50 років близько 8 тис. неписьменних і 17 тис. малописьменних. Накреслено охопити їх навчанням протягом 1932/33 навчального року.

На фронті ліквідації неписьменности залучено широку пролетарську громадськість, що активно допомагає в цій важливій справі.

Чимала роля в піднесенні культурного рівня широких трудящих мас належить установам і закладам масової політосвітньої роботи.

Мережа установ масової політосвітньої роботи серед дорослої людности в Харкові 1931 р. складалася з 60 клюбів, 75 бібліотек громадського користування, 8 театрів стаціонарних і 9 пересувних, 9 стаціонарних кінотеатрів, 2 будинків колективіста, 2 радіомовних станцій, а також пересувного робітничо-селянського театру і пересувної робітничо-селянської капелі, що обслуговують переважно сільську смугу.

1931 р. в Харкові відкрито театр Революції, 1932 р. споруджується два нові кінотеатри (один з них — кінотеатр ім. Г. І. Петровського — на Холодній горі вже функціонує).

1932 р. мережа клюбів і кінотеатрів буде помітно ширша після збудування клюбів на ХТЗ і в Червонозаводському районі і кінотеатрів на Журавлівці та в Нагірному районі.

1932 р. розгортаються роботи в збудуванні на вулиці К. Лібкнехта великого театру масової музичної дії на 4 тис. глядачів і закінчать будувати новий Червонозаводський театр, добудують клюб друкарів, поширять і перебудують український історичний музей і т. ін.

Театр масової музичної дії будується за останнім словом техніки, і цей харківський театр буде найбільший у світі. Театр коштуватиме за кошторисом близько 18 млн. крб.

Мережа масових політосвітніх установ сільської смуги 1931 р. складалася з 12 робітничих клюбів, 51 будинку колективіста, 4 самостійних бібліотек і 53 бібліотек при клюбах і будинках колективіста, 13 стаціонарних і 11 пересувних кінотеатрів та 45 радіоприймальних пунктів загального користування.

Накреслено на 1932 р. далі розгортати мережу політосвітніх установ: по всіх колгоспах —червоні кутки. а в найбільших радгоспах — клюби, а також кущові будинки колективіста.

Крім того, накреслено виділити на території сільської смуги

7 районових будинків колективіста, утворити в них широку базу політосвітньої і культурної роботи серед людности навколишніх сіл.

Щодо установ позашкільної політосвітньої і виховної роботи серед дітей 1932 р. число дитячих клюбів у місті з 6 більшає до 9, організується 2 додаткові районові дитячі бібліотеки, 10 фізкультурних дитячих майданчиків і центральну дитячу технічну станцію.

На селі будуть організовані 5 дитячих бібліотек і 5 дитячих фізкультурних майданчиків.

Товкачівка і «Гігант» — велике студентське містечко, де живе понад 15 тисяч студентів

Помітно поширюється мережа дитячих садків і майданчиків у місті й на селі.

Боротьбу за здійснення загального навчання тепер треба найщільніше пов'язати з боротьбою за послідовне здійснення загального технічного навчання, за ліквідацію технічної неграмотности, за підготову для всіх галузей народнього господарства нових сотень тисяч і мільйонів активних будівників соціялістичного суспільства.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

1931 рік став роком рішучого повороту медичної допомоги лицем до виробництва, наближення її безпосередньо до цеху, до верстата, до робітника.

Основним змістом перебудови роботи в галузі охорони здоров'я по-новому стала рішуча боротьба за зменшення захорювань і травматизму, за збільшення продуктивности праці, за піднесення якости медико-санітарного обслуговування робітників, передусім провідних галузей промисловости.

Рішуче вплинула на поліпшення медобслуговування і на збільшення продуктивности праці організація на підприємствах харківської промисловости медсанцехів. Медсанцехи організовано на 10 найбільших підприємствах, при чому найбільшу ефективність дають медсанцехи провідних заводів, де ці цехи являють собою вже органічну частину всього заводу. Організація пунктів першої допомоги — основних ланок, що зв'язують медсанорганізацію з підприємствами,— важлива ланка в роботі медсанцехів. На 1 лютого 1932 р. в Харкові було 113 пунктів першої допомоги (замість 59 пунктів 1930 р.), з них 37 пунктів на підприємствах провідних галузей промисловости: на ХЕМЗі і на ХПЗ було по 2 пункти, тепер по 10 пунктів, на ХТЗ—8 пунктів, на заводі «Серп і молот»—7 пунктів замість 2 і на заводі «Світло шахтаря» — 2 цехпункти. Пункти обслуговують усі зміни на виробництві. На центральних пунктах медпомогу спеціялізовано. Заведено в штат хірурга, окуліста, дерматолога, гінеколога і зубного лікаря. Тим то можна на місці давати потрібну допомогу й повертати робітників до верстата, доходячи цим величезного заощадження робочих годин, забезпечуючи нормальний перебіг виробничих процесів на підприємствах.

Разом 1931 р. медпомогою робітникам на місці заощаджено на виробництвах 18.480 людогодин, або пересічно 30.000 крб.

Другий приклад, що ілюструє ефективність роботи медсанцехів на підприємствах: кожне звертання до цехпункту заощаджує робітникові і підприємству пересічно 15 хвилин (відстань до центрального пункту на заводі 1 — 2 *км*). Якщо виходити з пересічного числа 60 відвідувань на добу кожного цехпункту, то за рік (рахуючи 288 робочих днів) по 37 пунктах заощадження становить 159.840 робочих годин, або 639.360 крб., ґрунтуючись на пересічній вартості одного трактора — 20 тис. крб. або одного паротяга (ХПЗ) — 80 тис. крб., — організація медсанцехів на основних заводах Харкова дає заощадження, що дорівнюють вартості 32 тракторів або 8 паротягів.

Головний ефект в організації медсанцеху той, що наближення медсанорганізації безпосередньо до цеху, до верстату ліквідує знеосібку в лікарському обслуговуванні на виробництві і уможливлює лікареві у повсякденній роботі мати справу з окремими ділянками виробництва і з постійним робітничим колективом, а робітникові — мати висококваліфіковану медпомогу та ліки безпосередньо на виробництві, заощаджуючи на цьому чимало часу.

Поряд організації цехмедпункту на заводах провідної промисловости організовано бюра профдобору й профконсультації. Усіх нових робітників, що приходять на виробництво, оглядають, сантропометрично досліджують і на підставі цього дають висновок про придатність робітника (залежно від його здоров'я) до тієї чи тієї роботи.

Робота бюра профдобору щільно пов'язана з відділами кадрів на заводах, що не надсилають на роботу без відповідної санкції бюра. Це дає величезну ефективність у тому розумінні, що зменшує число випадків переведення робітників з цеху до цеху. Чималу ролю в роботі медсанцехів на виробництві відіграє боротьба за зменшення травматизму. Широке розгортання санітарно-гігієнічних заходів у самому цеху, активна участь у роботі з техніки безпеки і правильне подавання першої допомоги за травматизму чимало зменшує відсоток втрати працездатности за останні три роки.

А що в наслідок децентралізації подавання першої допомоги на підприємствах зменшився відсоток травматизму, постає завдання зміцнити медсанцехи і розгорнути нові, забезпечити всі цехи підприємств штатними лікарями, щоб вони мали змогу на місці, в цеху, вивчати причини травматизму в кожному окремому випадку і на основі цього будувати практичні медичні заходи. На допомогу цеховому лікареві в боротьбі за зменшення травматизму і захорювання мобілізовано робітничу громадськість, що утворила на провідних заводах харківської промисловости актив охорони здоров'я — понад 2.500 робітників.

Нова і цілком потрібна, що виправдала себе, метода в галузі охорони здоров'я є організація системи сиґнально-оперативного обліку втрати працездатности. Організована півроку тому як дослід, система швидкого сиґнального оперативного обліку втрати працездатности, запровадженого на ряді підприємств, цілком себе виправдала, і тепер її поширено майже на всіх великих заводах і фабриках харківської промисловости. Завдання сиґнально-оперативного обліку такі: сиґналізувати господарникам про невихід на роботу робітників через хоробу і сиґналізувати медико-санітарним організаціям на заводі про зростання захорювання і травматизму по цехах, щоб виявити шляхи й способи зменшити їх. Поліклініки двічі на день повідомляють підприємства про всі захорювання робітників даного підприємства, а це уможливлює заздалегідь реаґувати на передбачений невихід на роботу через тимчасову непрацездатність і своєчасно підготувати потрібних робітників, що могли б замінити відсутніх і тим запобігти перестоям. Такий облік уже заведено по 25 підприємствах харківської промисловости, в тім числі на всіх заводах провідних галузей, де цей облік повнотою налагоджено.

Чималого розвитку останнім часом набрала організація робітничого дієтхарчування: поширено мережу дієтїдалень на підприємствах і при поліклініках. 1930 р. в Харкові була одна їдальня на 100 чол., а до початку 1932 р. мережа дієтїдалень має 16 одиниць, що обслуговують 1.800 робітників на день, серед них 5 їдалень, що обслуговують 950 їдців, організовано на заводах провідної промисловости. Дальше завдання — поширити мережу дієтїдалень і охопити ними більше робітників.

Великі досягнення є в перебудуванні роботи поліклінік, у повороті їх лицем до виробництва і передусім до обслуговування поліклінічною допомогою робітників провідних галузей промисловости.

У Червонозаводському районі поширено зразкову 3 робітничу поліклініку (єдиний диспансер), що має розгалужену мережу філіялів; вона перепускає щодня 4 тис. чол. і обслуговує хорих усіма формами найкваліфікованішої медпрофілактичної допомоги.

У процесі будування ХТЗ для обслуговування робітників заводу і членів їхніх родин утворено міцну медорганізацію з 36 лікарницько-профілактичних одиниць, серед них — поліклініку з перепускною спроможністю 1.000 чол. на день, 4 амбуляторії, 2 диспансери, нічний профілакторій, станцію швидкої допомоги тощо.

Щоб обслужити амбуляторно-поліклінічною допомогою робітників провідних галузей промисловости та їхні родини в місці їхнього мешкання, є 7 поліклінік у Харкові і поліклініки по селах: у Деркачах, Мерефі, Вільшанах (приблизно $^1/_5$ всіх робітників харківської промисловости живе на селі).

Найвужче місце в медобслуговуванні — гостра недостача лікарницьких ліжок. Усі наявні ліжка в першу чергу закріплено за робітниками провідних підприємств, що їх виряджають до лікарні незалежно від центрального розподільника, тим то й доходять стовідоткового задоволення їх ліжковою допомогою.

На шпиталізацію ударників виділено окремі найкращі лікарні в місті на 200 місць.

Наявність на підприємствах харківської промисловости чималих кадрів жіночої робочої сили ставить центральне завдання — забезпечити потреби на ясла. Тепер на харківських підприємствах є 1.310 ясельних місць, що пересічно задовольняє 54,1% потреб. По окремих підприємствах відсоток задоволення такий: ХЕМЗ — 70,8, «Серп і молот» — 67,5, ХПЗ — 60 і т. ін. Закінчують будувати нові великі дитячі ясла для дітей робітниць заводу «Серп і молот», на Кутузівці та ХТЗ, що дасть змогу охопити дітей робітниць цих підприємств ясельною допомогою на 100%. Почали будувати ясла також на ХЕМЗі і ХПЗ.

Консультаціями та молочними кухнями охоплено робітниць провідних галузей промисловости та їхніх дітей на 100%. Для робітниць-ударниць відкрито в Харкові спеціяльну поліжну лікарню.

Велику роботу розгорнено в галузі охорони дітей (пункти ОЗД, санітарно-шкільні заклади, заміські оздоровні колонії, 100% охоплення всіх шкіл пляновою систематичною диспансеризацією тощо), а також у галузі охорони здоров'я підлітків (організація догляду за гуртожитками, організація харчування, постійне санооброблення учнів ФЗУ, систематична диспансеризація і т. ін.).

1931 р. організовано в Харкові будинок відпочинку п'ятого дня спеціяльно для учнів ФЗУ виробництв провідної промисловости.

Поряд розгортання меддопомоги і профілактичної роботи в медцехах підприємств розгорнено чималу роботу в галузі санітарної пропаганди. На великих підприємствах провідної промисловости в системі медсанцехів є в штаті лікарі-саносвітники, що провадять організаційно-інструкторсько-методичну роботу під проводом Будинку санітарної культури. До саносвітроботи залучено великий робітничий

актив підприємств через організовані на підприємствах осередки оздоровлення праці й побуту. Таких осередків на підприємствах харківської промисловости наприкінці 1931 р. було 711, з них переважна частина на великих фабриках і заводах.

1932 рік має забезпечити дальше рішуче зрушення в справі поліпшення медобслуговування харківського пролетаріяту.

Найголовніші заходи, здійснювані 1932 р. в справі охорони здоров'я, такі:

Амбуляторно-поліклінічна допомога

Накреслено довести перепусканість поліклінік, амбуляторій і медпунктів з 5.200 тис. чол. (1931 р.) до 7.500 тис.; надбудувати приміщення в 4, 5 9. і 10 поліклініках, перевівши поліклініку ХТЗ на єдиний диспансер і організувавши нові медсанцехи на підприємствах, де є понад 1.500 робітників. Крім того, накреслено провести такі заходи: організувати два нові тубдиспансери при 2 і 9 поліклініках і тубпункт на Рашкиній дачі, реорганізувати фізкультурні відділи при 3 і 6 робітничих поліклініках на фізкультурні диспансери, організувати 3 амбуляторії при 2, 5 і 9 робітничих поліклініках.

Дуже поширюється робота станції швидкої допомоги у зв'язку з відкриттям двох нових районових підстанцій: у Червонозаводському районі (2 радлікарня) і в Червоній Баварії, при чому число машин побільшало до 15.

Лікарняницька допомога

Наприкінці 1931 р. лікарняницьких місць у Харкові було 3.120, або 1 місце на 192 чол., а норма, визначена Раднаркомом,— 1 місце на 150 чол. Потреба на ліжка 1932 р., зважившн зростання людности, становить 4.298 ліжок, тим то треба розгорнути додатково 350 ліжок у новій міській лікарні й 300 ліжок при Тракторному заводі. Решту місць відкривають у наявних інших лікарнях. На 1 січня 1933 р. має бути 4.270 місць і коефіцієнт обслуговування буде: 1 ліжко на 154 чол.

Сан.-епідсправа

1932 р. почне функціонувати дезинфекційна станція з ізоляційним перепускним пунктом. Санітарний транспорт збільшується до 15 одиниць (з них 12 автомашин).

Охорона материнства й дитинства

Перепусканість мережі, разом з вечірніми й нічними змінами, 1931 р. становила 3.245 ясельних місць. На 1932 р. передбачається забезпечити робітниць ясельними місцями в провідній промисловості на 100%, в іншій промисловості — на 60% та інших застрахованих — на 30%. Число ясельних місць 1932 р. доходитиме 9.270; водночас дуже поширені інші дитячі оздоровні установи (денні санаторії, дієтідальні тощо).

Саносвіта

Щоб повніше обслужити всіх робітників промисловости й радгоспів, а також робітників колективізованого сектора села санбазами, гігієнічними консультаціями, виставками й т. ін., накреслено організувати центральний будинок санітарної культури, 3 бази в робітничих районах міста, 3 санітарні бази в сільській смузі, організувати будинки дитячої санітарної культури, будинки санітарної культури для нацменів, поширити будинки санітарної культури на ХТЗ та інших підприємствах.

Чималого розвитку набирає лікарнично-профілактична допомога в приміській смузі. Організується 3 поліклініки (Жихор, Люботин, Сороківка), два медсанцехи: при Будянській фабриці й Мереф'янському заводі, організується медпункти при радгоспах, збільшується число ліжок у наявних лікарнях, а також закінчується будівництво Вільшанської лікарні та почнуть будувати лікарню в с. Сороківці. По багатьох селах будуватиметься заразні бараки. Розвивається в колгоспах і радгоспах ясельна допомога, дитячі садки, оздоровні майданчики тощо.

Амбулаторно-поліклінічну допомогу сільській людності, що приїжджає до міста, даватиме поліклініка на Холодній горі.

Виконання величезної програми медобслуговування 1932 р. робітників і трудящої людности міста та села дасть змогу далеко посилити і якісно піднести лікарничьку допомогу людності й тим самим сприяти успішному виконанню промфінпляну.

РОБІТНИЧЕ ПОСТАЧАННЯ І ГРОМАДСЬКЕ ХАРЧУВАННЯ

За 1931 р. у Харкові вивершено реорганізацію всієї справи постачання трудящим міста. На 1 січня 1932 р. в Харкові було 27 ЗРК, що поряд робітничих основних підприємств міста обслуговують ще студентів, військових, інженерно-технічних працівників і т. ін. Усі ці ЗРК спільно з ТСТ охоплюють понад половину трудящих міста (52%): 20% трудящих обслуговує Міськробкооп, 18% Вукоопбакалія, решту — 10% обслуговує Хаторг. Наслідком цієї реорганізації керівництво діяльністю робітничої кооперації (раніш зосереджене в єдиному центрі — ХЦРК) тепер наближено до торговельної мережі й робітничого споживача, що зробило робітничу кооперацію гнучкішою, дало їй змогу краще маневрувати товаровими фондами й цим поліпшити обслуговування робітничого споживача.

Увесь роздрібний обіг по місту за 1931 р. становить 555,9 млн. крб., що до обігу за 1929/30 р. дає зростання на 75,5%. У загальному роздрібному товарообігу посідають: кооперація — 55,2%, держторгівля — 44,8%, в тім числі Хаторг свою питому вагу збільшив з 13,8% до 28%. Така зміна у співвідношенні обігів кооперації й держторгівлі пояснюється чималим розвитком 1931/32 р. держторгівлі як пляновими, так і комерційними товарами.

За великого зростання товарообігу торговельна мережа на початку 1931 р. розвивалася цілком недостатньо й відстала від темпів зростання товарообігу. З моменту відозви ЦК, РНК і Центросоюзу з 12 травня 1931 р. помічається велике зрушення в розгортанні торговельної мережі по Харкову. На підставі цієї відозви в Харкові треба було організувати 100 нових крамниць для торгівлі основними продуктами харчування (хліб, м'ясо, городина й т. ін.). До кінця 1931 р. в Харкові фактично відкрито 208 нових одиниць. Разом у Харкові на 1 січня 1932 р. є 2.426 торговельних роздрібних одиниць усуспільненого сектора, серед них — 1.160 крамниць і 1.266 рундуків та кіосків. Отже, лише 47,5% усіх торговельних одиниць припадає на велику

стаціонарну мережу, а переважна більшість на дрібну—рундуки, кіоски. Таке співвідношення в торговельній мережі не може не впливати на якість обслуговування споживача. Це зв'язане більш-менш з браком у Харкові достатнього числа приміщень, придатних для організації стаціонарної торговельної мережі, а нову торговельну мережу ще недосить розгорнено, тим часом дальше поширення стаціонарної мережі упирається в нове будівництво.

В наслідок реалізації директив про спеціялізацію торговельної мережі наприкінці 1931 р. в Харкові було 558 спеціялізованих торговельних одиниць, що становить майже половину всіх крамниць, при чому в торгівлі промкрамом спеціялізовані посідають майже $^2/_3$ усіх крамниць.

Основна хиба в побудові торговельної мережі є неправильна дислокація, через її невідповідність територіяльному розміщенню. Торговельну мережу робітничих районів хоч і посилено, проте ще далеко недостатньо. Вся мережа територіяльно розміщена так: у центрі — 30%, у робітничих районах — 42% і на базарах — 22%. Продуктових крамниць на робітничі райони припадає 49,4%, а промкрамових — тільки 16,8%. Це доводить, що промкрамова мережа від робітничого споживача досить таки далека.

В умовах напруженої боротьби за виконання промфінпляну робітниче постачання перетворюється на величезне господарсько-політичне завдання і є один із вирішальних чинників успішної боротьби за промфінплян.

Проведена реорганізація робітничого постачання, помітне поширення торговельної мережі в центрі та в робітничих районах, чимале поліпшення робітничого постачання робітникам провідних галузей промисловости, перебудова всієї справи робітничого постачання лицем до виробництва, до робітничого споживача,— все це ще далеко не вичерпує вимог, що стоять перед нами. Настанова тов. Сталіна в його історичній промові на нараді господарників про те, що «не можна також посилатись на те, що раніш постачання було багато гірше, ніж тепер і що можна в наслідок цього задовольнятися теперішнім станом», — стає директивою в справі дальшого удосконалювання робітничого постачання. «Тільки гнилі, наскрізь протухлі люди можуть тішитися посиланнями на минуле. Треба виходити не з минулого, а із ростущих потреб робітника натепер. Треба зрозуміти, що умови існування робітників змінились у нас ґрунтовно». Постачання основним групам робітників провідних підприємств Харкова 1931 р., не зважаючи на наявні перебої у постачанні і наявність дефектів у роботі торговельного апарату, безперечно, покращало. Організація ЗРК, виділення ТСТ, глибока диференціяція постачання, збільшення переважного постачання ударникам поряд розгортання радянської торгівлі набагато забезпечили перебудову роботи кооперації і держторгівлі лицем до виробництва.

Здійснення переважного постачання ударникам є в тому, що виділено спеціяльні товарові фонди, організовано окремими торговельними організаціями спеціяльні крамниці для ударників, утворено кутки

ударника в ряді крамниць і т. ін. Ударникам постачано додатково продукти харчування і промкрам. Переважне постачання ударникам набрало організованіших форм, починаючи з IV кварталу 1931 р.: деякі ЗРК додатково постачали ударникам продукти харчування і промтовари з плянових фондів і децентралізованих заготівель.

У зв'язку з величезним зростанням робітничої кляси Харкова та залученням до виробництва жінок треба звернути виняткову увагу на розвиток громадського харчування і хлібовипікання.

1931 рік характеризується чималими зрушеннями розвитку громадського харчування. Мережа громадського харчування в Харкові на 1 січня 1932 р. становить 975 одиниць проти 784 одиниць на 1 січня 1931 р., що дає зростання 23%. 83,4% мережі громадського харчування зосереджено в робітничій кооперації. 1931 р. почав працювати в справі громадського харчування Хаторг, що мав наприкінці року вже 12 одиниць; 120 одиниць становлять самодіяльні підприємства, організовані при ЖК, установах, школах і т. ін. В основному мережа громадського харчування в Харкові обслуговує підприємства, будівництва, учнів і установи. У Харкові наприкінці 1931 р. було 142 їдальні, з них 47 при підприємствах, серед них — 6 районових кухонь, 27 їдалень на будівництвах, 13 для студентів, 42 при установах і міліції і 11 їдалень відкритого типу. Загальна перепусканість усіх їдалень Харкова на кінець 1931 р. становить близько 700 тис. страв, що за окремими категоріями споживачів розподіляються так: робітникам та службовцям промисловости і транспорту — 400 тис., студентам — 75 тис., сезонникам — 90 тис., школярам — 50 тис. і 75 тис. іншій людності. Виходячи з розрахунку 3 страви на кожного на день, охоплення трудящих громадським харчуванням становить:

Робітників промисловости і транспорту	135	тис.	чол.,	або 70%
Студентів	25	»	»	» 80%
Будівельників	30	»	»	» 83%
Школярів	50	»	»	» 100%

При їдальнях основних підприємств є дієтпункти, що охоплюють дієтхарчуванням близько 3.000 робітників. У цих самих їдальнях запроваджено краще обслуговування ударників і робітників гарячих цехів. Майже на всіх основних підприємствах запроваджено обслуговування гарячою їжею робітників нічних змін.

1932 рік має відзначитися чималим розгортанням нового торговельного будівництва в торговельній мережі й мережі громадського харчування та хлібовипікання.

Контрольні числа 1932 р. накреслюють організувати в Харкові нових 446 одиниць, серед них — 246 крамниць і 200 рундуків. Із загального числа 246 крамниць, що їх накреслено відкрити 1932 р., $^2/_3$ їх — 165 одиниць — для спеціялізованої торгівлі. Після збудування нової торговельної мережі та поширення обігу теперішній загальнороздрібний обіг має збільшитися 1932 р. проти 1931 р. на 55,4% з дальшим посиленням ролі продуктового обігу до 66,8% в

загальному обігу і з 70,3% до 71,5% в кооперативному обігу. Громадське харчування 1932 р. має забезпечити цілковите охоплення харчуванням на виробництві робітників основних підприємств Харкова, а також збільшити охоплення родин робітників та інших груп трудящих, довівши перепусканість закладів громадського харчування наприкінці 1932 р. до 1.200 тис. страв на день замість 700 тис. страв 1931 р. Таке зростання ставить потребу організувати нову технічну базу громадського харчування. 1932 р. треба закінчити переходове будівництво фабрики-кухні на вул. Плеханова на 65 тис. страв і збудувати одну заготівельну фабрику-кухню на 200 тис. страв у Червонозаводському районі, фабрику-кухню на 200 тис. страв у Нагірному районі й по одній фабриці-кухні на 100 тис. страв кожна в Червоно-Баварському районі і в районі ст. Основа. За 1932 р. треба закінчити будування механізованої кухні їдальні на 65 тис. страв на заводі «Серп і молот» і будування нових 19 кухонь-їдалень на 165 тис. страв.

У капітальному будівництві в галузі хлібовипікання протягом 1932 р. будуть здійснені такі завдання: будування хлібного заводу-автомата при 2 держмлині на 100 тонн, будування нового хлібозаводу при 1 держмлині на 200 тонн і змеханізування наявних хлібозаводів.

1932 р. мають збудувати нових 168 крамниць і 200 кіосків, а також сховищ городини на 5 тис. тонн.

1931 р. був чималий прорив у виконанні пляну торговельного будівництва. Завдання 1932 р. — змобілізувати максимум уваги, сил і коштів на те, щоб накреслений обсяг будівництва торговельної мережі, склепових приміщень, мережі громадського харчування і хлібовипікання виконати, бо тільки це дасть змогу дійти виконання запроєктованого обсягу товарообігу 1932 р. і підготувати всі потрібні умови дальшого зростання товарообігу 1933 р. та поліпшення робітничого постачання.

Дуже важливе господарсько-політичне завдання 1932 р. — розгорнути на ринках радгоспно-колгоспну торгівлю. 1931 рік не показав хоч будь-якого вміння організувати радгоспно-колгоспну торгівлю на базарах. Запроєктоване чимале збільшення засіву городини й картоплі, збільшення молочного стада в радгоспах і колгоспах 1932 р. створює всі потрібні умови для розгортання радгоспно-колгоспної торгівлі на ринках, щоб обслуговувати трудящих міста.

Рішуче, неухильне запровадження до життя цілком конкретних директив партії у справі робітничого постачання має стати повсякденним завданням усіх партійних, професійних і господарських організацій. Індустріяльний Харків вимагає від робітничої кооперації і держторгівлі так перебудувати всю роботу в галузі робітничого постачання, щоб вона найбільше забезпечувала успішну боротьбу за виконання промфінпляну.

Увесь комплекс завдань, поставлених у справі культурного й соціяльно-побутового обслуговування робітничої кляси і всіх трудящих, непоривно зв'язаний і залежить від стану міського господарства й темпів перебудови його.

КОМУНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО

У розв'язанні завдань щодо міського господарства є величезні труднощі, що в основному постають з умов Харкова.

Харків дістав від царату в міському господарстві тяжку спадщину. Міське господарство Харкова передвоєнного часу зовсім не було підготовлене до такого великого розвитку промисловости та зростання людности, яке ми маємо тепер.

Щоб схарактеризувати передреволюційне комунальне господарство Харкова, досить подати коротенькі відомості з окремих галузей міського господарства.

Так, енергетична база Харкова 1931 року складалася з однієї електровні потужністю 7.970 кіловатів (тепер 4 основні електровні загальною потужністю 54 тис. квт), а перепусканість електричної мережі міста становила 12 тис. квт. (тепер 35 тис. квт), електричне освітлення було лише на небагатьох центральних вулицях, на інших же вулицях, переважно на робітничих околицях, було гасове освітлення (тепер усі робітничі околиці міста зелектрифіковано), світлових пунктів вуличного освітлення тоді були одиниці (тепер 2.200 одиниць), водогінна мережа охоплювала вулиці на 85 *км* (нині 220 *км*), споживання води на душу навряд чи доходило 24 літрів на добу (тепер — 50 літрів), каналізації зовсім не було, трамвайних ліній було лише 18 *км* (нині 52,6 *км*), забрукованих вулиць було 115 *км* (нині 195 *км*) і т. ін.

Треба ще підкреслити винятково тяжку спадщину в житловому господарстві. Ще 1911 р. житловий фонд Харкова своїм розміром та якістю не задовольняв вимог людности того часу. Переважна частина житлового фонду в Харкові складалася з малих будинків, з невеликим числом квартир, що й тоді були надто перелюднені.

Отже, якщо квартири 1911 р. по місту взяти за 100, то квартир у першому поверсі було 78,4%, у другому — 11,5%, і лише 11% квартир — у третьому й вищих поверхах; отже великих житлових будинків було дуже мало.

З усіх квартир 56% становили квартири з однієї кімнати. 65% усіх будівель були не кам'яні, а дерев'яні або мішані.

Отож треба було багато сил і праці, щоб комунальне й житлове господарство старого Харкова відновити й реконструювати.

Капіталовкладення в міське господарство за пореволюційні роки становили: в комунальне господарство за час з 1923/24 р. по 1931 р.—

92 млн. крб. і за останні п'ять років у житлове будівництво — понад 100 млн. крб.

За пореволюційні роки, починаючи з 1923 р., житловий фонд міста збільшено на 700 тис. *км. м*, або майже на 36% до всього житлового фонду старого Харкова, найбільше коштом збудування великих технічно й санітарно удосконалених будинків у центрі міста й на робітничих околицях.

Такі великі капіталовкладення — яскравий доказ того, що цій ділянці міського господарства віддають виняткову увагу.

Ці капіталовкладення уможливили набагато змінити вигляд старого Харкова і збільшити задоволення вимог промисловости й людности.

Проте треба підкреслити, що ці досягнення порівняно з теперішніми вимогами промисловости та робітничої людности вже тепер далеко недостатні.

«В боротьбі за п'ятирічний плян, за дальші успіхи соціялістичного господарства, за успіхи соціялістичних підприємств, за поліпшення матеріяльно-побутових умов трудящих, за культурне піднесення й охорону їхнього здоров'я, за невпинне зростання реальної зарплати, питання міського господарства (житло, водопостачання, освітлення, опалення, каналізація, міський транспорт, зовнішнє впорядження, лазні, пральні, громадське харчування) набирає величезної ваги» (З постанови червневого пленуму ЦК ВКП(б)).

Одна з вирішальних передумов дальшого розвитку промисловости Харкова є пристосування до його потреб міського комунального господарства й житлового будівництва.

Попередні накреслення генерального пляну Харкова визначають на 1938 рік обсяг продукції харківської промисловости близько 5 млрд крб. і людність Харкова — 1,5 млн. чол.

Обслуговування промисловости електрикою, водою, каналізацією, середміським транспортом, шляхами тощо, а також обслуговування комунальними послугами побутових потреб людности в теперішніх умовах Харкова і в розрізі наступного далі зростання, — перетворюється на велике й складне народньогосподарське економічне й політичне завдання.

«Якщо ми не хочемо загальмувати темпи індустріялізації, ми повинні дбати за комунальне господарство, і, передусім, за комунальне господарство основних промислових центрів. Щодо Харкова, то його треба поставити в особливі умови, і не тільки тому, що він є столиця, — Харків є великий індустріяльний і пролетарський центр» (*Г. І. Петровський*).

Комунальні підприємства, щоб задовольняти потреби промисловости й людности при теперішньому технічному стані міського господарства, надмірно експлуатують основний капітал, здебільшого не додержуючи технічних норм (транспорт, водогін, каналізація тощо).

Отже, всі комунальні підприємства працюють на межі своєї максимальної потужности. Цілком природно, що такий стан комунальних підприємств, які є на ділі допомічні цехи промисловости, ускладнює нормальну й безперебійну роботу підприємств.

Харківська промисловість є основний споживач продукції комунальних підприємств в електропостачанні, водопостачанні й т. ін.

Дальше помітніше збільшення споживання промисловістю комунальної продукції, велике зростання побутових потреб людности, дальше піднесення матеріяльного добробуту пролетаріяту, — все це висуває проблеми комунального господарства як одні з основних на сучасному етапі соціялістичного будівництва.

Постанови червневого пленуму ЦК — ясна, конкретна, більшовицька програма дій. Озброївшись цими постановами, робітнича кляса за проводом ленінської партії має всі можливості далі поліпшувати культурно-побутові умови й перетворити міське господарство на могутній чинник дальшої успішної боротьби за соціялізм.

Основна роля, відповідальність і обов'язок у справі розгортання міського господарства припадає на міські ради.

«Міські ради як орган пролетарської влади в містах, мають перебудувати свою роботу так, щоб у кожній галузі міського господарства залучити до активної участи в роботі передусім депутатів ради; секції міськради повинні на ділі здійснювати повсякденний догляд і керівництво роботою в кожній галузі міського господарства».

Профспілки, комсомол мусять допомагати радам у справі найшвидшої реконструкції міського господарства, мобілізувати на розв'язання цього завдання увагу найширших робітничих і трудящих мас. Поліпшення матеріяльно-побутових умов робітничої кляси пов'язати з успішним здійсненням завдань партії щодо найскоршої ліквідації відставання міського господарства від загальних темпів розвитку.

Важливіші й вирішальніші проблеми, що над ними треба серйозно попрацювати, такі; енерґетична база, водопостачання, житло, середміський транспорт, шляхи і впорядження.

ЕНЕРҐЕТИЧНЕ ГОСПОДАРСТВО

Енерґобалянс і джерела задоволення потреб на електроенерґію

Харків дістав у спадщину від буржуазної, чиновницької, купецької думи одну електровню потужністю 7.900 кіловатів, що обслуговувала головні споживчі потреби міста. Промисловість користувалася здебільшого з своїх власних джерел енерґії. За років громадянської війни та інтервенції і ця одинока енерґетична база занепала й виробіток електроенерґії цією електровні зменшився до 6,2 тис. квт.

Поруч відновлення й реконструкції цієї електровні, що її виробничу потужність доведено вже до 22 тис. квт, збудовано нову районову станцію (Есхар), з потужністю ґенераторів 44 тис. квт. Крім того, набагато поширено заводські бльок-станції, що їх виробнича потужність дорівнює 9 тис. квт.

Отже, якщо зважити, що Дес № 2 (Есхар) виробляє лише 28 тис. квт (через брак потрібних до повної потужности казанів), все ж ми маємо на початку 1932 р. загальновиробничу потужність усіх

станцій 54 тис. квт проти 7.900 квт 1931 р., або збільшення в 7 разів.

Перепусканість мережі становила 12 тис. квт, тепер побільшала до 35 тис. квт.

Інтенсивний розвиток промисловости, зв'язаний із зростанням потреби міста на електроенергію, збільшує відповідно вимоги в електропостачанні.

Потреби для 1932 р. визначаються за максимальними накресленнями в 90 тис. квт (не враховуючи потрібного резерву — 24 тис. квт). Відповідні обчислення потреби для 1933 р. становлять: 127 тис. квт і 151 тис. квт.

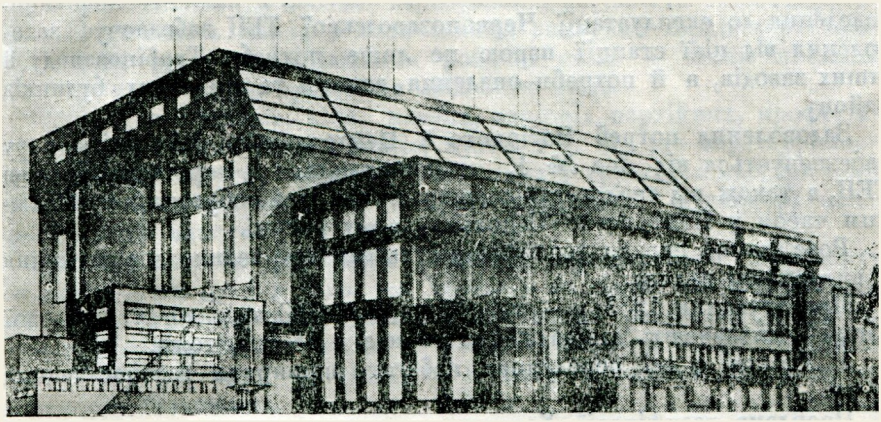

Проєкт теплоелектроцентралі в Червонозаводському районі

Отже, щоб повнотою задовольнити потреби 1932 р., треба збільшити виробничу потужність нинішніх електровень: довести потужність Дес № 1 до 24 тис. квт, і Дес № 2 — до 44 тис. квт, водночас забезпечивши вже протягом 1932 р. заведення в експлуатацію ТЕЦ ХТЗ на 15 тис. квт і ТЕЦ, будованої в Червонозаводському районі, першої черги — на 25 тис. квт і на початку 1933 р. другої черги — на 35 тис. квт. Лише це забезпечує потребу 1932 р. на електроенергію.

Завдання найближчих років — збудувати нові потужні ТЕЦ, що своєю виробничою потужністю забезпечили б величезне зростання потреби на електроенергію найближчих років.

Ця потреба збільшити енергетичну базу зумовлюється також накресленим пляном електрифікації залізниць приміського транспорту.

Поряд поширення наявних електровень і будування нових теплоелектроцентраль треба набагато посилити електричну мережу.

Міська електромережа прокладена ще 1913 р. і вона така зношена, що її треба дуже ремонтувати, а подекуди заміняти. Потреби в пересиланні енергії мережею зовсім не забезпечує її перепуска-

ність, і чергове завдання — поширити електромережу, посилити трансформаторні підстанції тощо.

Поширюючи та зміцнюючи енергетичну базу, треба мати на увазі не лише теперішні та наступні потреби міста, а також і потребу зелектрифікувати приміську смугу, і, передусім, потребу зелектрифікувати такі пункти: Буди, Мерефу, Березівку та всі приміські дачні селища.

Теплофікація і газифікація

Нове для Харкова в розв'язанні проблеми енергопостачання є те, що одночасно із забезпеченням вимог на електроенергію послідовно задовольняються потреби промисловости й людности на теплову енергію.

1931 р. в Харкові вже почали здійснювати плян теплофікації. Заведення до експлуатації Червонозаводської ТЕЦ забезпечує задоволення від цієї станції парою не лише потреби Турбінозаводу й інших заводів, а й потреби опалення заводів та житлових будинків району.

Задоволення потреб Нагірного й Центрального районів на пару забезпечується від Дес № 1, що поширюється й перетворюється на ТЕЦ, а також від теплоелектроцентралі, що буде побудована найближчим часом у Померсько-Сокольницькому районі.

Розв'язання справи теплофікації забезпечує велике заощадження у витрачанні палива.

Проєктування 1933 р. — теплофікація 3.700 тис. *кб. м* житлової площі — визначають заощадження палива в 18 тис. тонн.

У Харкові є всі передумови набагато поширити газопостачання місту.

Проблема газифікації Харкова — складова частина питання про енергетичне господарство — потребує до себе найсерйознішої уваги.

Тепер постачають газ від навчальної нафтової устави колишнього ХТІ, видатність якої з 6 — 8 тис. *кб. м* газу 1929 р. збільшено 1930 р. до 379,3 тис. *кб. м* і 1931 р. до 1.000 тис. *кб. м*, в тім числі 700 тис. *кб. м* від нової газоустави. Основною базою газопостачання мусить бути *досвідна* коксохемічна устава Союзкоксу, яка будується в Харкові й вироблятиме 1932 р. 15 млн. *кб. м* газу і 1933 р. понад 35 млн. *кб. м* газу, що дасть ґрунтовне зрушення в справі газифікації міста.

Використання цієї коксохемічної устави збільшує пересічне душеве споживання з 0,77 *кб. м* до 30 *кб. м* на рік.

Одночасно, вартість кубометра газу з 23 коп. зменшується до 6 коп. Перешкодою до ґрунтовного розв'язання проблеми газифікації є брак потрібного устаткування й апаратури.

Розв'язавши проблему газифікації Харкова, ми заощаджуватимемо чимало коштовного палива; крім того, газ дуже поліпшує санітарний стан приміщень споживачів його.

Довжина розподільної мережі 1932 р. становить 62,5 *км*, а 1933 р. передбачено подовжити її до 150 *км* і число абонентів збільшити з 3.444 до 13.000.

СЕРЕДМІСЬКИЙ ТРАНСПОРТ

Промисловий розвиток Харкова за пореволюційних років зумовив величезне зростання людности й території міста в наслідок прирізання нових дільниць.

Харків в адміністративних межах перед революцією мав територію 3.000 *га*, а тепер — територію близько 14.000 *га*. Отже, територіяльне місто зросло в 4,5 раза. Дуже збільшилася відстань околиць міста від центру, тим то постає одне з найважливіших завдань — забезпечити зв'язок околиць з центром, дійти чималого збільшення середміських перевозів людности.

Потреба збільшити засоби пересування, збільшити їхню перевозову спроможність поряд з величезними вимогами харківської промисловости щодо перевозювання робочої сили є також наслідок великого культурного зростання людности міста.

Відвідування театрів, кіна, клюбів, вечірніх партійних, професійних, індустріяльних шкіл і вишів, музеїв і т. ін., що перетворилося на доконечну потребу широких робітничих і трудящих мас, так само чималою мірою залежить від того, як середміський транспорт може задовольняти вимоги.

Конечна потреба форсувати розвиток середміського транспорту Харкова постає ще і з того, що Харків — не тільки найбільший промисловий і пролетарський центр, а й столиця радянської України, куди приїжджає багато людей з районів України і представників різних периферійних організацій, а тому й вимоги до міського транспорту більшають.

Треба підкреслити ще й те, що наслідком недостачі житлової площі в Харкові близько 25% усіх робітників цензової промисловости Харкова мешкають у приміській смузі радіюсом 40 — 50 *км* і, щоб потрапити на підприємство, робітник їде поїздом, трамваєм, — отож треба забезпечити міський транспорт вагонами, щоб робітникові можна було швидше дістатися з вокзалу на підприємство.

Трамвай

Основна база середміського пересування — трамвай, на який припадає тепер 93% усіх перевозів. Будувати харківський трамвай почали 1906 р., коли прокладено першу трамвайну колію (Плеханівську), завдовжки 3,76 *км*.

Тоді було тільки 12 моторових вагонів (причепів зовсім не було); до того була в Харкові лише кінна залізниця (від вокзалу до Кінного майдану й від початку Москалівки до Університетського саду) завдовжки 9,6 *км*.

Отже, з відкриттям першої трамвайної колії (1906 р.) Харків мав 13,3 *км* рейкових шляхів.

За пореволюційного періоду в галузі поширення та реконструкції середміського трансцорту Харків має чималі досягнення. Капіталовкладення самих тільки останніх 3 років у трамвайне господарство становлять 13,5 млн. крб. Мережу трамвайних ліній з 18 *км* 1912 р. збільшено до 52,5 *км* на 1 січня 1932 р., цебто утричі. Всю трам-

вайну мережу перебудовано на широку колію, побудовано ряд нових ліній у робітничих районах і кільцеву лінію.

Чимале поліпшення роботи міського транспорту яскраво доводять відомості про перевози пасажирів. Так, 1913 р. трамвай і конка перевезли 36,6 млн. чол., 1928 р. — 56,8 млн., 1930 — 145,5 млн., 1931 р. — 182 млн. чол., за пляном 1932 р. число перевезених має дійти 250 млн. чол., а за пляном 1933 р. — 350 млн. чол.

Такі величезні темпи зростання перевозів набагато перевищують темпи поширення мережі та збільшення вагонового парку, а це не може не спричинити великого перевантаження, яке є в Харкові тепер.

Щоб порівняти, подаймо такі відомості: 1 вагон у Берліні перевозить за рік 240 тис. пасажирів, у Москві — 637 тис. пасажирів, а в Харкові — 950 тис. пасажирів.

Тепер трамвай і автобус (що є додатковий засіб пересування) задовольняє потреби лише невеликою мірою.

Трамвай у Харкові на кінець 1931 р. має за віссю вулиць 52,5 *км* рейкових шляхів, або 9,75% довжини всіх вулиць міста, тоді як рік тому в Києві було 36%, в Одесі — 27%, у Дніпропетровському 14%. Вагонів збільшено з 124 1913 р. до 275 на 1 січня 1931 р.

Довжина рейсів з робітничих районів (Холодна гора, Іванівка, Новоселівка тощо) до заводського району така, що на переїзд треба близько 45 хвилин, тим то можна підвозити робітників лише одним туром кожного вагона. Така невідповідність перевозової спроможности трамваю до наявного попиту на перевози призвела до надзвичайно ненормальних умов експлуатації трамвайного господарства.

Переповнення вагонів (до 10 пасажирів на вагонокілометр проти норми 6 — 7) відбивається на всіх показниках роботи транспорту: перевантаження трамваю на 40% і більше зменшує його комерційну швидкість, збільшує число поїсовань вагонів, затримує рух тощо.

Умови їзди трамваєм через це надзвичайно погані.

Як бачимо, темпи розвитку трамвайного господарства в умовах Харкова дуже відстали від загальних темпів розвитку міста. Вихід із цього становища лише один: більше трамвайних ліній, а головне — більше моторових і причіпних вагонів.

Капіталовкладення 1931 і найближчих років спрямовані так, щоб виконати це завдання.

Проєктуючи розвиток ліній на найближчі два роки, конче треба передбачити потребу продовжити нову лінію, що її прокладено до Тракторного заводу 1931 р., в зв'язку з розгортанням на Лосево-Роганському майдані великого промислового, культурно-соціяльного і житлового будівництва.

Далі, для зв'язку Червонозаводського району з Журавлівкою, Нагірним районом та Павлівкою, треба також збудувати лінію від заводу «Серп і молот» до Басейної вулиці (через Журавлівку) з відгалуженням у кінець Пушкінської — близько 2,5 *км*.

Треба перебудувати обходові шляхи, щоб розвантажити центральні майдани (1,3 *км*).

МІСЬКИЙ ПАРК
ПАВЛІВКА
ІВАНІВКА
ЛИСА ГОРА
ХОЛОДНА ГОРА
НОВОСЕЛІВКА
ЦЕНТР
ЗАВОДИ
МАЙДАН ІМ. ДЗЕРЖИНСЬКОГО
ДЕРЖПРОМ
КАРГИНА ВУЛ
ВЕТЕРИНАРНА ВУЛ
В. СУМСЬКА ВУЛ
КЛОЧКІВСЬКА ВУЛ
ПУШКІНСЬКА ВУЛ
МАЙДАН ТЕЛЕЛЕВА
МАЙДАН Р. ЛЮКСЕМБУРГ
ВУЛ КОТЛОВА
КУЗИНСЬКИЙ МІСТ
КОМУНАЛЬНИЙ РИНОК
ЧОБОТАРСЬКА ВУЛ
ВУЛ ЧЕРВОНОАРМ.
ВОКЗАЛ ПІВД
ВУЛ СВЕРДЛОВА
НЕТЕЧИНСЬКА В
МАЙДАН ІМ УРИЦЬКОГО
ВОКЗАЛ ДОН
ЗАІКІВСЬКА В
МАЙДАН ПОВСТАННЯ
ПЛЕХАНІВСЬКА ВУЛ
ПАРОТЯГОБУДІВ ЗАВОД К.П.З
БАЛАШІВСЬКИЙ ВОКЗАЛ
ЗАВОД „СЕРП І МОЛОТ“
ВУЛ МОВТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
ОСНОВ'ЯНСЬКА
ВУЛ ЧЕРВОНОГО ПАХАРЯ
ХТЗ
Р. ЛОПАНЬ

Треба збудувати Афанасьєвську лінію, що обслужить майже зовсім необслугований район Лисої гори і селище «Червоний Жовтень».

Пооудова нових заводів на Лосівському майдані та Турбінобуду, поширення ХЕМЗу, ХПЗ та заводу «Серп і молот» конче потребують збудувати четверту лінію до заводів. Така лінія може бути продовження від Москалівки Зміївською вулицею. Цей напрям обслужить згадані заводи, а також виселки ХПЗ, Качанівку та р зниці. Ця лінія буде завдовжки близько 4,8 *км.*

Теперішні трамвайні лінії і ті, що їх будуватимуть, треба обов'язково забезпечити відповідним числом трамвайних вагонів. 1932 р. передбачено одержати 90 вагонів (40 моторових і 50 причіпних), це дасть змогу зменшити обтяження вагонів на кінець 1932 р., коли передбачається перевозити на місяць близько 27 млн. пасажирів, до 8,4 пасажирів на вагонокілометр, хоч і це обтяження буде геть більше за норму.

Червневий пленум, підкресливши великий брак трамвайних вагонів як основну перешкоду в розвитку середміського транспорту, дав вичерпні вказівки щодо поширення наявних заводів вагонобудування і про збудування нових заводів. Винятково гостру потребу Харкова на моторові й причіпні вагони треба задовольнити в першу чергу.

Розв'язуючи справу всебічного поширення трамвайного господарства і цілковитого задоволення потреб людности щодо перевозів, водночас, в умовах Харкова, треба розв'язати також питання про використання трамваю для перевозу вантажів.

Після збудування 1931 р. першої вантажної лінії Чоботарською вулицею та після сполучення далі трамвайних колій з вокзалами міста є можливість розвивати перевозювання вантажів трамваєм.

Трамвай повнотою вночі можна використовувати для того, щоб розвозити крам до торговельно-кооперативних одиниць міста, будівельні матеріяли для будівництв та інші вантажі, для чого треба придбати електричних вагонів і платформ.

Промисловість на допомогу комунальному господарству

У Харкові є великі металеобробні, машинобудівельні підприємства і велику кількість покидьків металю треба максимально використати, щоб наша промисловість стала на допомогу комунальному господарству. Замовлення комунального господарства на устаткування і др'бні частини для трамваю, водогону, каналізації, теплогазу і т. ін. треба розміщувати передусім на наших харківських підприємствах, і виконання замовлень комунального господарства треба взяти під безпосередній широкий робітничий контроль.

Харківський трамвай дуже потребує вантажних платформ, причіпок, — без цього бо не можна відповідно організувати вантажний рух.

Трамвай має тільки 10 вантажних платформ. І це тоді, коли житлово-комунальне будівництво, вартістю понад 100 млн. крб., ставить величезний попит на середміські перевози будівельних матеріялів. ХПРЗ вже взяв на себе виготувати 30 вантажних платформ, 42 платформи будує комгосп на своїх підприємствах.

Отже, ми маємо всі можливості, щоб організувати виробництво вантажних платформ на місці.

Надзвичайно вузьке місце щодо трамваю — гостра недостача причіпних вагонів. Але можна виробляти причіпні вагони на місці. Комгосп накреслив випустити на своїх підприємствах 10 причепів. За відповідної реконструкції підприємств продукцію причіпних вагонів можна і треба збільшити. Харків мусить виробляти причіпні вагони на місці.

Спільне завдання комгоспу й промисловости — виявити всі виробничі можливості харківських підприємств щодо виробництва устаткування для комунального господарства, і все з номенклятури комгоспу, що можна виготувати в Харкові, треба розмістити по наших заводах.

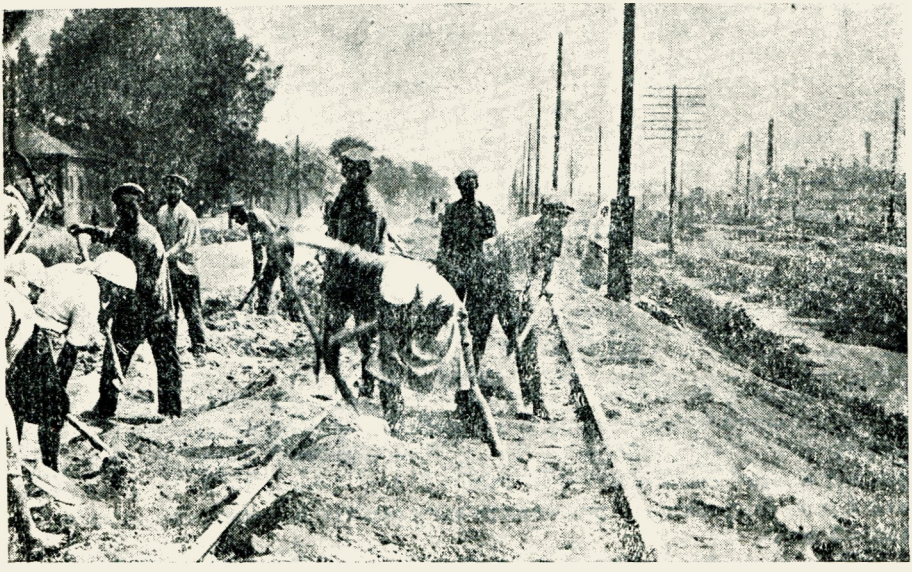

Будування нової трамвайної колії

Промисловість Харкова є основний споживач усіх комунальних підприємств, і найповніше обслуговування її потреб безпосередньо зв'язане з тим, як швидко, як гнучко наша промисловість перемкнеться на те, щоб обслуговувати потреби комунального господарства.

На всіх великих підприємствах Харкова треба організувати постійні комісії сприяння комунальному господарству, що їхнє завдання було б допомагати в розміщенні замовлень і наглядати за їхнім виконанням.

Комунальне господарство — цех промисловости, і підприємства повинні ставитися до нього так само, як до свого цеху. Перебої в роботі цього цеху неминуче пов'язані з перебоями в роботі підприємства. Звідси завдання — в жодному разі цих перебоїв не дозволяти.

Автобус

Автобусного руху як перевозового передреволюційним часом не було.

У Харкові автобусний рух є лише останніми роками: автобусний парк складається тепер з 46 машин. Автобус переважно обслуговує дальші робітничі околиці, де немає трамвайної колії.

По великих містах Европи та Америки автобусний рух майже витиснив трамвайний.

Його переваги: далеко більша комерційна швидкість, скорочення часу турів, а головне — автобус не потребує рейок і може курсувати в першому-ліпшому напрямі. В умовах Харкова, де дуже багато робітників і службовців мешкає на околицях міста і в передмістях та дачних селищах, автобус може дуже зменшити транспортову скруту.

Харків має одержати 100 нових автобусів 1932 р. і ще більше — найближчими роками.

Реконструйовано завод «АМО» — тепер завод ім. Сталіна в Москві, поширено виробництво на Ярославському заводі, пущено Нижньоновгородського автомобільного велетня і т. ін.,— і це відкриває величезні перспективи у використовуванні автобусів і таксі для перевозів людности.

Харків уже тепер повинен подбати, щоб якомога збільшити парк автобусів, таксі і розпочати будівництво великих гаражів, автомайстерень, готувати потрібні кваліфіковані кадри тощо.

ШЛЯХОВЕ БУДІВНИЦТВО

Накреслений великий розвиток автобусного, таксо-моторового і автомобільного руху по-новому ставить питання про шляхове господарство. Тепер добрий брук — це не лише умова загального доброго вигляду міста або його санітарного стану, а й заощадження мільйонів карбованців, що гинуть на ремонті й перестоях автобусів, таксі і т. ін.

У справі забезпечення відповідним бруком Харків серед великих міст України стоїть на останньому місці — забруковано лише 36% вулиць проти 62 — 82% по інших великих містах України ще на 1929 р. З 193 *км* бруків поліпшеного типу є лише 25,6 *км*, або 13%, решта (87%) припадає на грубі скалкові бруки.

Починаючи з 1932 р., в Харкові накреслено асфальтувати такі вулиці та майдани: центральні майдани — Сергіївський, Р. Люксембург і Тевелева, що їх до асфальтування вже підготовано, а також вулицю і майдан К. Маркса, що стане основним шляхом автобусного сполучення вокзалу з центром. До речі, щоб розвантажити вулицю ім. Свердлова, Червоножовтневу вулицю мають використовувати для перевозу вантажів.

Будуть асфальтовані також провулки, що виходять на центральні вулиці (Вірменський, Спартаківський, Мечніківський, Шляпний, Сорокінський). Заасфальтують далі шлях до Тракторного заводу й Корсиківську вулицю, щоб утворити сполучення між Тракторним заводом і вокзалом наскрізним асфальтовим шляхом.

Брукування

За пляном гранитне брускове брукування має бути на Кацарській вулиці, що є основна магістраля вантажного руху і сполучає місто з вантажним вокзалом Південної залізниці і частиною Червоноармійської вулиці,— отже буде вихід для вантажів до центру добре забрукованим шляхом.

Передбачається брускове брукування Плеханівської вулиці як основної магістралі вантажного руху з Балашівського вокзалу і смуги між трамвайними рейками по майданах Тевелева, Р. Люксембург та ін.

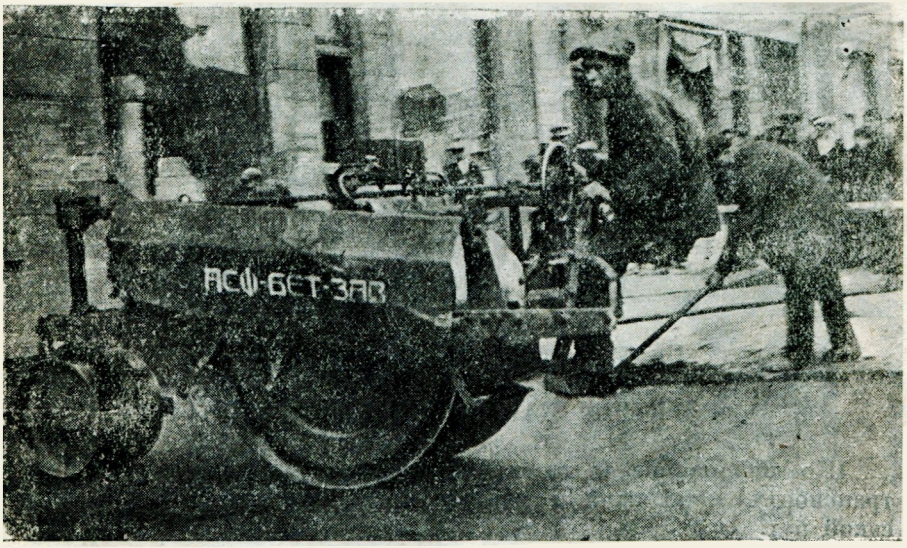

Асфальтування пішоходів

Мозаїкою, що є кращий ґатунок бруку, передбачається забрукувати Купецький спуск і частину вул. Вільної Академії — від майд. Рози Люксембург до Радянського. Здебільшого брукуватимуть вулиці й околиці клінкером.

Усі ці великі роботи в перебудуванні майданів і вулиць міста будуть дальшим кроком у впорядженні міста,— воно бо має стати найближчими роками зразковим соціялістичним містом.

Окремої ваги справа — влаштування в Харкові великого майдану масової дії в дні пролетарських свят (1 травня, 7 листопада), коли в загальних міських демонстраціях беруть участь сотні тисяч трудящих міста. За такий майдан масової дії має бути майдан ім. Дзержинського (Держпром), що розміром буде вдвоє більший ніж Червоний майдан у Москві.

Уже протягом 1932 р. цей майдан буде забрукований брущаткою, будуть виконані зелені насадження, споруджені пішоходи тощо.

Водночас будуть виконані великі роботи щодо спорудження ряду нових вулиць від цього майдану, щоб людність після демонстрацій на свята тощо мала змогу виходити з майдану кількома виходами.

В районі Держпрому, де тепер вже збудовано багато будинків, установ і житлокомбінатів, будується готель, що своєю технікою буде кращий ніж зразкові будинки в капіталістичних країнах. Цей будинок є живий доказ вміння будувати, доказ того, що не лише цей район, а й увесь Харків буде зразково реконструйований, перетворений на зразкове соціялістичне місто.

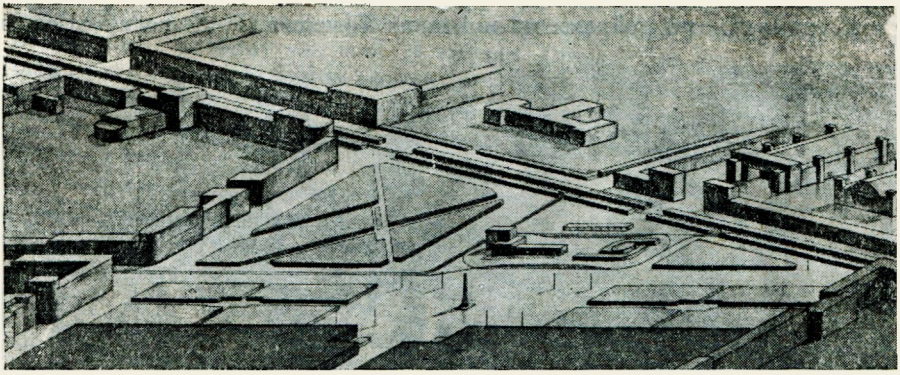

Проєкт перебудування майдану біля ДЕЗу

ЕЛЕКТРИФІКАЦІЯ ПРИМІСЬКОГО РУХУ

Що найповніше й певніше розв'язати проблему середміського транспорту, найближчими роками треба зелектрифікувати приміський рух.

Ми вже сказали, що вже тепер четверта частина всіх робітників харківської промисловости мешкає поза Харковом. Найближчими роками, в зв'язку з дальшим інтенсивним індустріяльним розвитком Харкова, промисловість черпатиме робітничі кадри з сільської людности районів і сіл, які тяжать до Харкова і де буде вільна робоча сила наслідком розгорненого радгоспного і колгоспного будівництва, наслідком механізації сільськогосподарського виробництва.

Села й райони, що тяжать до Харкова, найближчими роками зможуть дати харківській промисловості десятки тисяч робітників.

Такі селища міського типу, як Липовий Гай, Карачівка, Покотилівка, Високий, Південний, Мерефа, Люботин, Буди, Деркачі, Вільшани, Гаврилівка, Рижов, Васищеве та ряд інших являють собою здорові з санітарно-гігієнічного погляду місця для залюднення їх і утворення там житлових комбінатів, найкраще впорядкованих, з установами, що обслуговуватимуть культурні й побутові потреби цих комбінатів. Треба розв'язати складне завдання — винайти спосіб, щоб забезпечити своєчасне, швидке й дешеве пересування робітників Харкова до підприємств і назад, до місця мешкання.

Це завдання найближчим часом і має розв'язати електрифікація приміського руху.

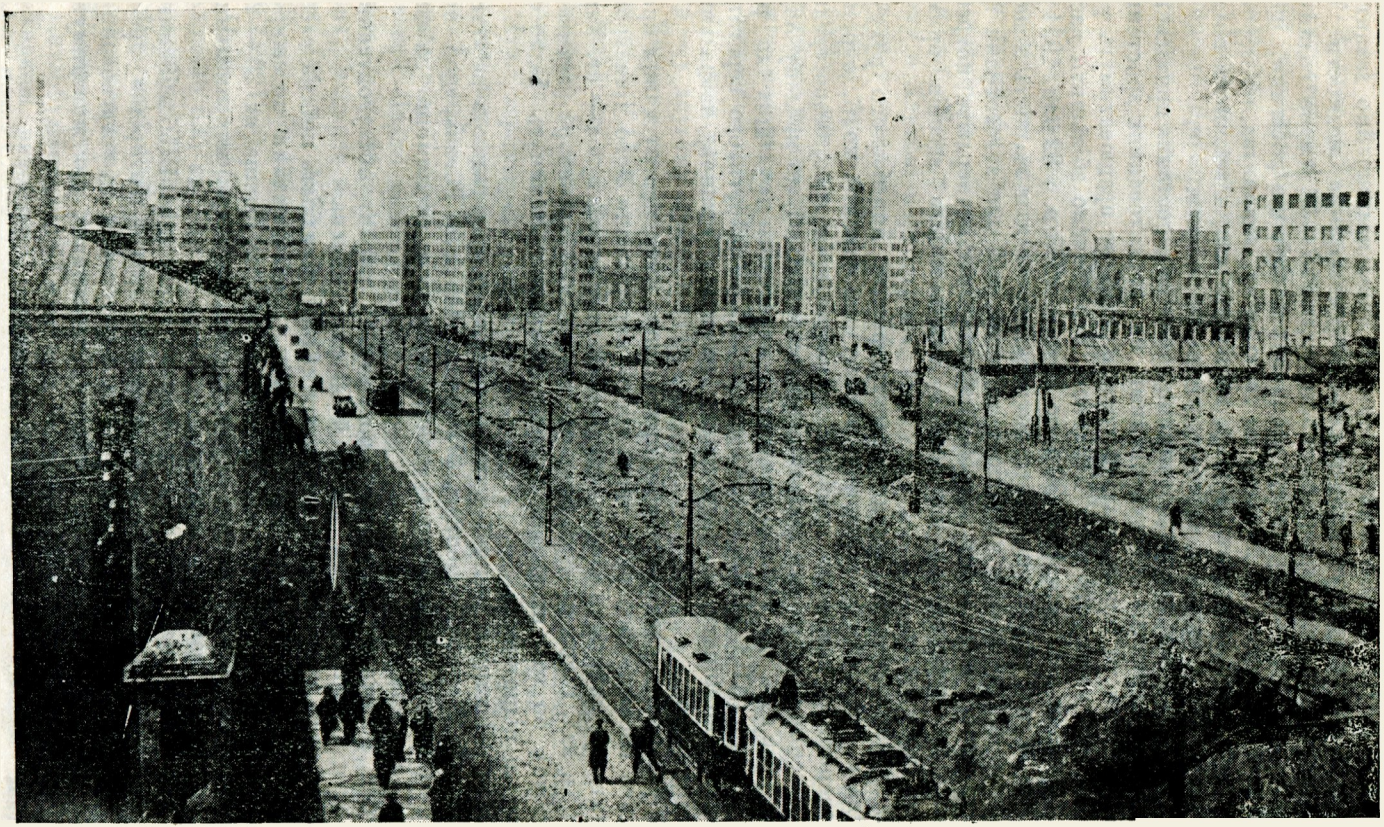

Впорядження майдану ім. Дзержинського

Тепер єдиний засіб приміського сполучення в Харкові — парова залізниця НКШІ. Харківський залізничий вузол надзвичайно завантажений і не забезпечує своєчасного перевозювання людности. Та й швидкість приміських поїздів надто мала (18 — 24 *км* на годину), і розклад руху поїздів у деяких напрямах такий, що робітник, щоб потрапити на роботу до Харкова на свою зміну, наприклад, на першу, мусить ще вночі виїжджати з дому, марнувати час, чекаючи на поїзд, марнувати час у вагоні і часто-густо запізнюватися.

За попередніми запроєктованнями динаміки зростання приміських пасажирних перевозів, обґрунтованими на проєктованнях зростання промисловости та інших галузей господарства, де працюватимуть робітники, що мешкають поза Харковом, передбачено збільшити пасажироперевози з 32 млн. 1929/30 р. до 56 млн. 1933 р. і 82 млн. 1934 р.

Таке велике зростання руху, потреба перевозити людність з навколишніх сіл не тільки на роботу до міста, а й для задоволення їхніх культурно-соціяльних потреб, найрішучіше потверджує потребу забезпечити максимальну перевозову спроможність засобів приміського сполучення.

Найприйнятливіший варіянт електрифікації приміського руху — збудувати електричну залізничу мережу на окремій колії, окремій від теперішньої залізниці трасі, забезпечивши, крім того, безпосереднє проходження електричної залізниці містом і підхід її до майдану ХТЗ.

Це розв'язує два важливі завдання: перевозити трудящих до району заводів (ХПЗ, ХЕМЗ, «Серп і молот», ХТЗ і майбутнього верстатобудівного комбінату) і радустанов, наукових установ, навчальних закладів тощо.

Поряд цього, електрифікація приміського руху, перепускання приміського пасажирного руху через місто, перерізаючи його діяметром, розвантажує найвужче місце — харківський залізничий вузол — ст. Харків Півд. зал. Також це дуже розвантажує міський транспорт (трамвай і автобус), бо тоді пасажири з місця мешкання їхатимуть безпосередньо до підприємств.

Електрифікацією першої черги приміського руху гадають зв'язати з Харковом Мерефу, Люботин, Вільшани, Деркачі, Рогань, щоб потім продовжити ці напрями до глибших пунктів, економічно зв'язаних з Харковом.

Отже, роботи першої черги розв'язують справу обслуговування людности в радіюсі 25 *км*, а далі й 50 *км*.

Коли мати на увазі можливу максимальну швидкість поїздів електричної залізниці 80 — 85 *км* на годину, перевозювання посажирів 25-кілометрового радіюса до Харкова забере не більше як 20 — 25 хвилин, отже буде величезне заощадження часу при максимальних вигодах у пересуванні та дешевині.

У розв'язанні цих завдань буде чимало труднощів. Щоб здійснити електрифікацію приміського руху протягом другої п'ятирічки, треба десятків мільйонів карбованців і чимало матеріялів та устаткування, та ще треба буде збудувати районові електровні, що живитимуть електричну залізницю енергією.

А втім, усі ці труднощі можна успішно перемогти, і заведення в експлуатацію цього найкращого засобу приміського руху за короткий час цілком виправдає витрати, зв'язані із здійсненням цього завдання.

Навколо цієї, нової для Харкова, справи треба змобілізувати увагу широкої пролетарської громадськости. Треба взяти на увагу всі міркування і вказівки, щоб найдоцільніше розв'язати цю проблему.

ЖИТЛОВЕ ГОСПОДАРСТВО

У загальному комплексі міського господарства Харкова житлове господарство являє собою одне з найвужчих місць. Старий наявний житловий фонд, що лишився Харкову від передреволюційних часів, ні розмірами, ні якістю не відповідає потребам. Ще до імперіялістичної війни в містах України була велика житлова скрута, при чому в Харкові найгостріша. Що стан житлового господарства був зовсім незадовільний, доводить те, що понад половину всіх квартир (55,01%) були з однієї кімнати й кухні або з однієї тільки кімнати, і 60,3% квартир — з площею до 10 *кб. саж.* На одну квартиру пересічно припадало 7,4 мешканців, — отож Харків був місто з переважно маленькими квартирами, де скупчено тулилися мешканці. Та й житловий фонд у Харкові складався з невеликих будинків. Так, 78,4% усіх квартир були в одноповерхових будинках і 1,5% квартир — у другому поверсі, 11% кватир — у третьому й вищих поверхах.

Квартир на третьому поверсі було 1,07%, на четвертому — 0,23% і вище — 0,16%.

Більшість житлових будинків міста (99,5%) були одноповерхові й двоповерхові. Будинки були переважно дерев'яні або мішані. Житлові умови для робітничої людности були надзвичайно важкі.

Дуже характеристична була ріжниця до революції між пересічною нормою житлоплощі в буржуазних районах міста — від 5,4 до 6,1 *кб. саж.* і в районах, де жили трудящі — від 2,0 до 2,2 *кб. саж.* За років громадянської війни та інтервенції житловий фонд знищувався і руйнувався. Перші капіталовкладення на поширення житлоплощі припадають на початок 1923 р. З цього часу збудування нового житлового фонду набирає швидких темпів. Нової житлоплощі в Харкові збудовано (*кв. м*): 1923 р. — 3.399, 1924 р. — 21.621, 1925 р. — 54.778, 1926 р. — 60.332, 1927 р. — 105.673, 1928 р. — 102.285, 1929 р. — 129.739, 1930 р. — 157.934.

Отже, за пореволюційних років до 1930 р. включно в Харкові збудовано 635 тис. *кв. м* нової житлоплощі, або майже третину всієї житлоплощі 1913 р.

Протягом 1931 р. сама тільки житлоорендна кооперація збудувала нової житлоплощі 102 тис. *кв. м.* У пляні нового житлобудівництва 1932 передбачено збудувати 391 тис. *кв. м* житлоплощі і витратити на житлобудівництво 63 млн. крб. Коли плян житлобудівництва 1932 р. в Харкові виконаємо, матимемо 1.000.000 *кв. м* нової житлоплощі. Якщо вважати за пересічну норму 5 *кв. м* на душу, виходить,

що з нової житлоплощі в Харкові за пореволюційних років і до цього часу задовольняється потребу на житло 200 тис. мешканців. Нове житлове будівництво останніх років, і головне останніх трьох років, дуже змінило лице старого Харкова.

Тим часом як до революції житлові будинки міста були переважно одноповерхові та двоповерхові, тепер у Харкові збудовано і будуватимуть, як правило, багатоповерхові будинки 4 — 5 — 6 поверхів з соціяльно-побутовими установами в них: яслами, дитсадками, дитмайданчиками, пральнями, їдальнями, поштовими філіями, ощадкасами, торговельними одиницями тощо.

Велике зростання нового житлобудівництва останніми роками все таки ніяк не може задовольнити теперішні вимоги і не забезпечує підвищення пересічної подушевої норми житлоплощі. З індустріяльним розвитком Харкова пореволюційних років зв'язане велике збільшення людности міста в 2,5 раза. За самий тільки 1930 рік людність Харкова зросла на 88 тис. чол. і за 1931 р.— на 56 тис. У зв'язку з таким великим зростанням людности рішуче потрібні швидкі темпи нового житлобудівництва, щоб задовольняти потреби міської, і передусім робітничої людности.

Виняткової ваги набирає розв'язання житлової проблеми, задоволення житловою площею провідних господарських кадрів нашої промисловости після останньої постанови РНК Союзу і ЦК ВКП(б) з 25 березня 1932 р.

РНК Союзу і ЦК ВКП(б) дали директиву: «На додаток до всіх ухвалених і ухвалюваних заходів щодо розгортання житлового будівництва в містах і, крім розвитку нового житлового будівництва в центрах, новобудов для швидкого поліпшення житлового стану спеціялістів і вчених, інженерів і техніків, позапартійних і партійних, що працюють у різних підприємствах, навчальних закладах і установах Союзу РСР, збудувати за два роки, починаючи з весни 1932 р. 102 будинки з 11.500 квартирами».

У постанові РНК Союзу і ЦК ВКП(б) досить зважено всі потреби Харкова як одного з найбільших індустріяльних центрів з тисячами висококваліфікованих спеціялістів. У Харкові за директивою мають збудувати: один будинок на 300 квартир і 3 будинки по 100 квартир кожний (один з них у районі залізничого вузла).

Усю роботу в справі практичної реалізації постанови про збудування будинків для спеціялістів Харкова провадять так, щоб згадані чотири будинки можна було закінчити на весні 1933 р., себто далеко раніш проти визначеного в директиві строку.

Ці чотири найбільші будинки для спеціялістів Харкова становитимуть велику вкладку в план нового житлового будівництва 1932 р.

Дислокацію житлобудівництва тепер щільно пов'язано з реконструкцією міста. Надбудовують переважно в центрі міста і по основних магістралях. Передусім це поліпшує зовнішній вигляд міста, крім того в центрі є одноповерхові будинки з міцними фундаментами, над якими можна надбудувати другий і третій поверхи. Поряд нового житлобудівництва, починаючи з 1931 р., практикують надбу-

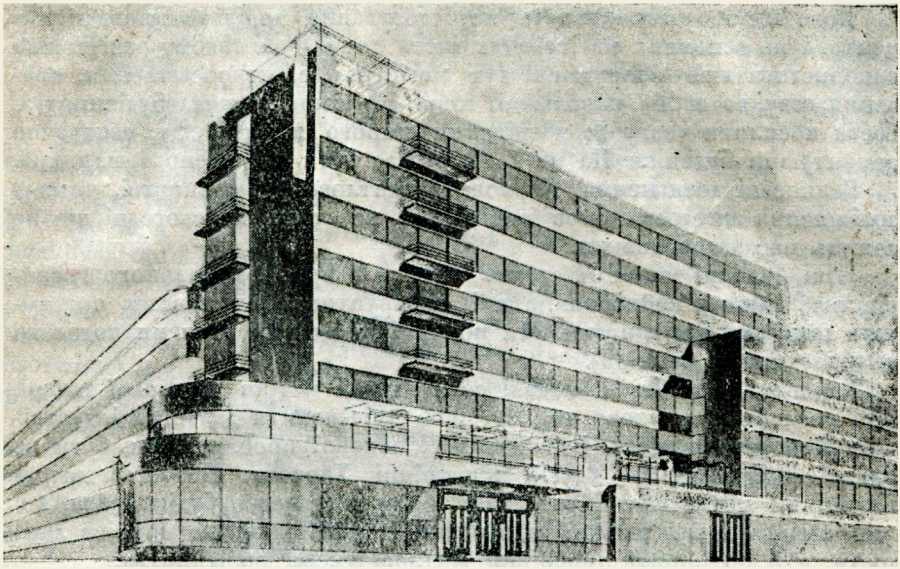

Новий готель на майдані ім. Дзержинського. Будівля буде закінчена до XV роковин Жовтневої революції

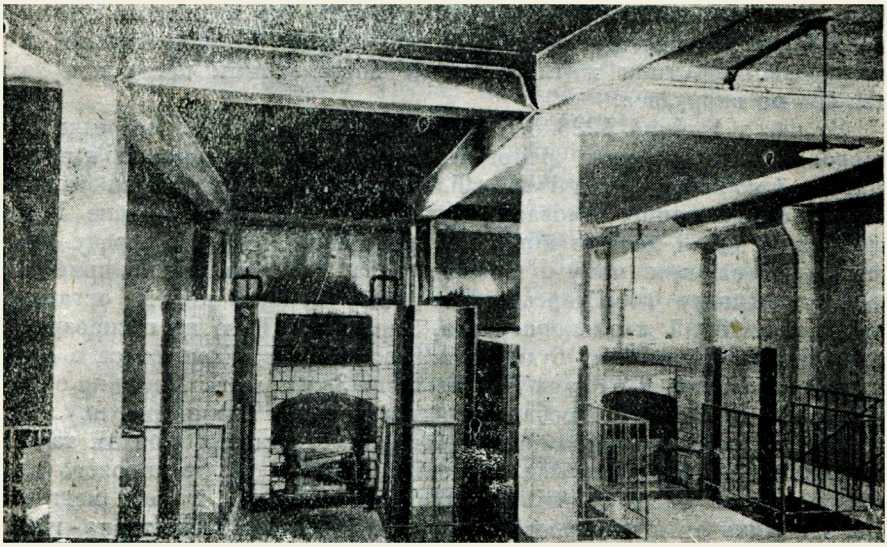

У Харкові будують крематорій. Загальний вигляд камери для спалення

довування будинків, що їхній фундамент дає змогу збільшити число поверхів і тим збільшити розмір житлоплощі.

Нове житлобудівництво та надбудовування доцільно провадити в центрі і по основних магістралях міста тому, що в такому разі можна використати вже споруджені тут магістралі електроосвітлення, опалення, газу, водогону, каналізації тощо. Крім нового житлобудівництва, треба посилити увагу до зберігання старого житлофонду, своєчасно ремонтуючи будинки. На це 1932 р. має бути витрачено 4 млн. крб.

Величезні досягнення Харкова в житловому будівництві, чимале поліпшення житлових умов робітників все таки на сьогодні ще не можуть нас задовольнити.

«Які основні завдання стоять тепер у галузі комунального господарства? Одне з найосновніших і найгрунтовніших завдань прискорити житлове будівництво. Ми повинні швидкими темпами подолати житлову кризу» (*Косіор*).

Харкову потрібні й надалі сотні тисяч метрів житлової площі, щоб послабити житлову скруту, щоб забезпечити дальший індустріяльний розвиток міста. Розв'язання житлової проблеми має бути на відповідному місці в другій п'ятирічці Харкова. Протягом другої п'ятирічки треба забезпечити такі темпи житлового будівництва, які уможливили б не тільки задовольнити житлоплощею приріст людности, а й поліпшити теперішні житлові умови робітництва.

Основна форма керування й експлуатації націоналізованого будинкового господарства, що є в Харкові — житлово-орендна кооперація. Коли включити закріплені домовласництва (окремих урядництв), вона є єдиний власник житлофонду: 71,2% житлового фонду і 65% житлової площі. Проте треба сказати, що харківська житлова кооперація, в наслідок нечіткого керівництва та неправильної господарської політики житлоспілки, з поставленими перед нею завданням не впоралася.

За час з 1 січня 1928 р. і до кінця 1931 р. низові осередки житлової кооперації тричі реорганізовувано. За три роки об'єднання житлової кооперації тричі то убільшувались, то розукрупнювались. В теперішніх наших умовах розукрупнення цілком доцільне. Розукрупнення ще й досі до кінця не проведено. Треба цю справу довести до кінця, при чому в основу треба покласти такий принцип, щоб у кожному господарському міцному домовласництві організувати самостійний житлокооператив, перевівши його на госпрозрахунок. Кілька маломіцних будинкових господарств об'єднуються в один житлокооператив, з площею не більш як 3 тис. *кв. м.* Принцип об'єднання поквартальний. Треба додержувати основ госпрозрахунку.

Від умілого господарського керівництва житловим фондом та будинковим господарством, від відповідної уваги до будинкового господарства не лише правлінь житлокооперативів, а й усіх мешканців, залежить стан житлового фонду та відповідний санітарно-гігієнічний рівень, що, до речі, цілком недостатній.

Житловий фонд Харкова в такому стані, що на нього треба звернути велику увагу.

Виробництво місцевих будматеріялів—у центр уваги

Цілком природно, що чимраз більший обсяг капітального будівництва, промислового і комунально-житлового, збільшує попит на будівельні матеріяли. Часто-густо будівельні пляни зриваються не тільки в наслідок затримок у кредитах, а й через нерегулярне і неповне постачання будівельних матеріялів.

«Щоб забезпечити плян житлового та міського будівництва, треба збільшити виробництво будівельних матеріялів. Тому пленум поставив перед міськрадами, і надто перед радами великих міст, завдання, розгортаючи виробництво будівельних матеріялів для промисловости, водночас організувати свої підприємства з власної ініціятиви. Ради повинні організувати виробництво місцевих і нових будівельних матеріялів. У нас звикли будувати все з цегли та залізобетону, тим часом є багато інших будівельних матеріялів, що можуть з успіхом заступити дефіцитні. Треба тільки, щоб місця виявили потрібну ініціятиву в цім напрямі» (*Косіор*).

Досі місцеві організації звертали ще недостатню увагу і не виявляли достатньої ініціятиви, щоб будівельні матеріяли вишукати на місцях.

Цілком недостатньо використовувано такі місцеві ресурси, як камінь, пісок, глина тощо.

Червневий пленум ЦК підкреслив особливу вагу місцевої ініціятиви у виробництві будівельних матеріялів.

«ЦК зобов'язує місцеві партійні організації і міськради всебічно розгорнути, понад встановлене Держпляном, виробництво місцевих і нових будматеріялів (черепиця, клінкер, шлак і порожниста цегла), видобуток каменю, гірси, піску та простіше застосування їх (газові труби, дрібне чавунне литво) і особливо замінити дефіцитне устаткування, наприклад, чавунні труби, на керамікове та дерев'яне» (з постанови червневого пленуму ЦК ВКП(б) 1931 р.).

У Харкові досі щодо будівельних матеріялів виробляли лише цеглу (продукцію її за пляном 1932 р. накреслено в 250 млн. шт.), метлахські плити, каналізаційні ганчарні труби. На керамзаводі 1932 р. заводиться в експлуатацію новозбудований силікатний завод з виробництвом 20 млн. шт. силікатної цегли і 13.200 тонн непаленого ваппа та цементний завод з продукцією 110.360 тонн жужеле-портляндського цементу.

1932 рік — перелімний рік в організації комунальним господарством у Харкові нових підприємств, що виробляють будівельні матеріяли на місцевій сировині.

Будується і 1932 р. будуть пущені два заводи жужеле-діятомового каменю: один з програмою 750 тис. шт. каменю і другий з програмою 1 млн. шт. каменю, що разом своєю продукцією замінять 17,5 млн. шт. будівельної цегли в мурованні.

Будується і 1932 р. буде пущений завод гіпсолітових плиток з програмою 70 тис. *кв. м* плиток, що заміняє 25 тис. *кб. м* придатного лісу.

Будується завод фібролітових плит з програмою 60 тис. *кв. м* з використанням фібролітових дощок для перегородок.

Будується завод сухого молотого трепела з програмою 6 тис. тонн трепела, що заміняє 3 тис. тонн цементу.

Опрацьовується 20 кар'єрів з програмою виробітку 700 *кб. м* глини і 300 *кб. м* піску, що цілком задовольнить потреби міста на ці матеріяли.

В одному з районів розробляється кар'єр з програмою 51,7 тис. *кб. м* гранитного каменю, що цілковито задовольнить потреби комунального господарства на бутовий камінь.

Деревообробна фабрика Укрпайбуду виробляє 100 *кб. м* білодерев'яних виробів (вікна, рами, двері). Так само організується виробництво 100 тис *кб. м* дерев'яних труб на 100 *км.*

Крім нових підприємств, що підводять потужну базу будівельних матеріялів під міське комунально-житлове будівництво, запроектовано організувати виробництво додаткових будівельних матеріялів: глиніту, цементу 15 тис. тонн, що заміняє таку саму кількість портляндського цементу (це підприємство мають пустити в другій половині 1932 р.), виробництво фібролітової тектури — 300 тис. *кв. м*, що заміняє 1.200 тонн дахового заліза (мають пустити це виробництво в другій половині 1932 р.), виробництво терезитового тиньку на 3 тис. тонн, що ним можна покрити 100 тис. *кв. м* поверхні будівель. Залізо-бетонових труб, що цілком заступають чавунні труби, накреслено випустити 1932 р. завдовжки 25 *км*, що можуть замінити близько 20 тис. тонн чавуну. У передмістях Харкова (в Тишках) на базі крейдяного зложища — 480 тис. тонн — організується виробництво вапни. Там же є глина-мерґель, що дає змогу організувати виробництво портляндського цементу, цегли й черепиці.

Усе вищенаведене досить яскраво підкреслює наявність величезних невикористаних досі внутрішніх можливостей, що використання їх надалі чималою мірою зменшить дефіцит будівельних матеріялів.

Заступників цегли, цементу, лісу й заліза знайдено. Бойове завдання — максимально використати їх.

Харків має стати за приклад для інших міст у виробництві будівельних матеріялів на внутрішній сировині, у використанні їх для міського будівництва.

САНІТАРНИЙ СТАН МІСТА І ЗОВНІШНЄ ВПОРЯДЖЕННЯ ЙОГО

Харків ніколи не відзначався великою впорядженістю та чистотою.

Причина антисанітарного стану міста чималою мірою була в малій видатності водогону, тим то майже не розвинено лазне-пральну справу, не поливається вулиці тощо.

А що місто охоплено каналізацією мало, велика вага припадає асенізаційній валці, що тепер задовольняє 36% потреб міста. Щоб довести охоплення до 100%, передбачається збільшити 1932 р. реманент асенізаційної валки, придбавши 12 автоцистерн, змеханізувавши наявний реманент тощо.

Щоб поліпшити очищення домоволодінь, передбачено придбати 18 автомашин для сміттєвої валки. Це дасть змогу охопити каналізовані будинки на 100% проти 50,7% нині.

У пляні також передбачено подвоїти площу очищення місць загального користування (з 724 тис. *кв. м* до 1.500 тис. *кв. м*), змеханізувавши очищення. Передбачено придбати 15 автомашин, 5 автообризкувачів, 10 сніготаялок, 4 підметальні машини.

Для нового та наявного автореманенту асенізаційної, сміттєвої валки і валки очищення 1932 р. будується гараж. Поширюється майстерні.

Теперішній утильзавод, збудований 1898 р., технічно застарів і не відповідає санітарно-гігієнічним вимогам. За пляном 1932 р. передбачено збудувати новий утильзавод, що відповідав би теперішнім вимогам санітарної техніки.

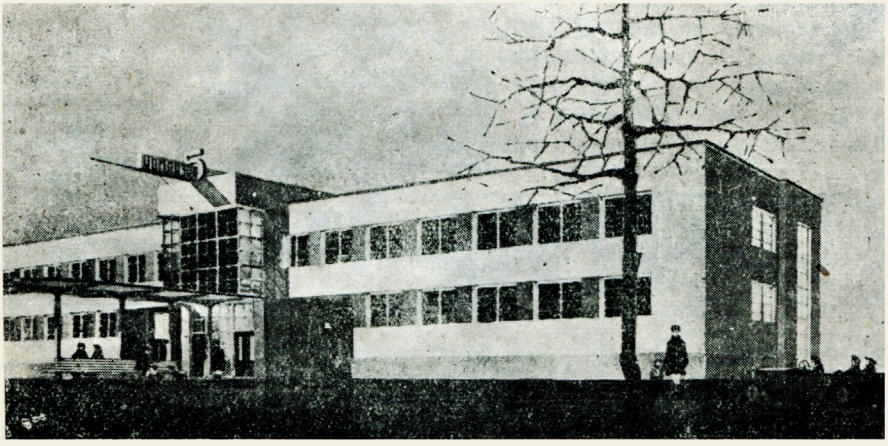

Пральне-лазневий комбінат на Холодній горі

Зрештою, щоб зліквідувати теперішні смітники, що є у межах смуги залюднення і дуже погіршують загальний санітарний стан міста, а потрібної земельної площі навкруги міста нема, за пляном 1932 р. накреслено збудувати сміттєво-спалювальну станцію.

В справі обслуговування людности лазнями та пральнями Харків на надзвичайно низькому рівні.

Теперішні дві лазні (центральна та в Червонозаводському районі) забезпечують людність лише 3,5 купаннями на рік (мінімальна гігієнічна норма — 12 купань). Пральні охоплюють потреби робітничої людности лише на 5%. За пляном 1932 р. передбачено збудувати 6 районових лазень, що збільшить перепусканість лазень майже вдвоє. Лазні передбачено будувати в Червонозаводському та Іванівському районах, 15 душів запроєктовано збудувати в районі Червоної Баварії, Григорівського шосе, В. Основи, Лісопарку, Павлівки, Журавлівки, Рашкиної дачі, біля ХЕМЗу, в районі Зміївського шосе, Заїківки, Привокзального майдану, Новоселівки, Кінного майдану, Липового гаю.

Нові пральні, що їх комбінуватимуть з лазнями, разом з пральнею, що її будують на Холодній горі, збільшать відсоток охоплення робітничої людности з 5 до 30.

Пляном 1932 року в справі готельній передбачено закінчити нового великого готеля в районі майдану Дзержинського на 510 кімнат. Закінчити цього готеля конче треба, бо готельне господарство тепер — найдвідсталіша ланка міського господарства, в якій Харків дійде передреволюційного рівня лише після того, як почнеться експлуатація згаданої частини нового готелю.

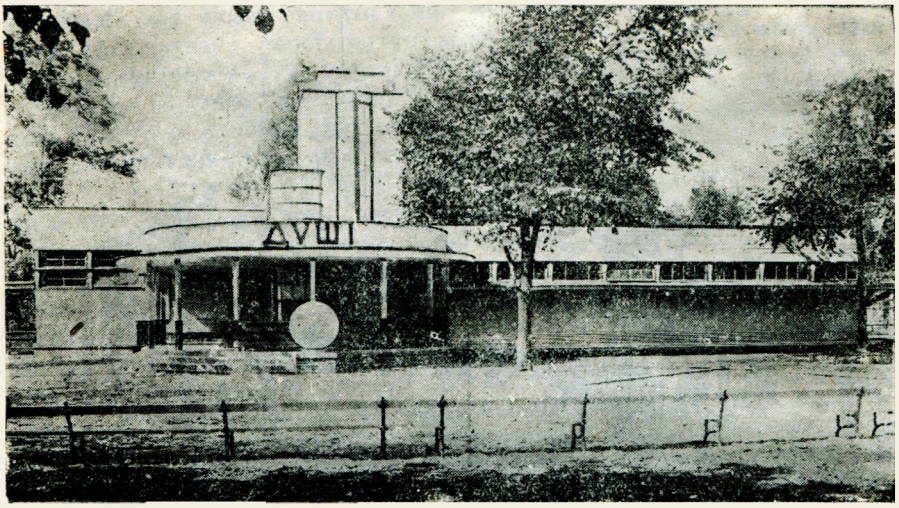

Таких шість споруд - душів мають збудувати 1932 р.

Число приїжджих до міста проти передреволюційного часу страшенно побільшало, тим то готельна криза в Харкові дуже гострішає; але після закінчення нового готелю вона чималою мірою послабшає.

Багато уваги в капітальних роботах 1932 р. віддають зеленим насадженням.

У Харкові сконцентровано основні зелені масиви в північному районі міста, а решту міста зазеленено надзвичайно мало.

На початку 1932 р. зазеленених вулиць було завдовжки близько 14%, площа зелених насаджень у смузі залюднення — близко 3%.

Капітальними роботами 1932 р. площу зелених насаджень передбачається збільшити на 100 *га* — 30% коштом насадження масивів у робітничих районах (Іванівка, Червонозаводський район та ін.), довжину зазеленених вулиць збільшити на 25 *км* (до 18% усієї довжини вулиць).

Крім того, передбачається для боротьби з курявою продовжити зелене півколо, що тепер захищає місто лише з північно - західнього

боку. Для цього передбачається зазеленити 25 *га*. Щоб виконати всі ці роботи, передбачено змеханізувати їх.

У щільному зв'язку з зеленими насадженнями є закінчення крематорія, що передбачено в пляні 1932 р. На наявних цвинтарях бракує місця, і, якщо найближчим часом у Харкові не застосовуватимуть кремації, доведеться приділяти нові земельні ділянки під цвинтарі, а вільних земельних ділянок у місті майже нема. У зв'язку з запровадженням кремації постає питання про те, щоб поступово перетворити цвинтарі на районові сади культурного відпочинку.

Великої ваги у впоряджуванні міста набирають річкові роботи 1932 р. Водночас закінчуються цього року великі роботи в справі забезпечення підприємств технічною водою. У пляні річкових робіт 1932 р. передбачено будувати брукгреблю в районі Дмитрівського мосту, що підвищить рівень води в річках Лопані та Харкові, а це конче треба зробити в зв'язку з поширенням міської електровні (Дес № 1). 1932 р. в межах Харкова почнеться організація вантажного та пасажирного руху катерами на річках. Це уможливить організувати водний транспорт, спорт тощо і поліпшить загальний вигляд столиці України.

До робіт, що мають поліпшити впорядження, належить також уреґулювання річища річок та впорядження берегів на р. Харків і частково на Лопані та Удах. Для санітарних потреб звільнять 30-метрову смугу вздовж річки, виконають землечерпальні роботи тощо.

ВОДОПОСТАЧАННЯ

Проблему водопостачання в умовах інтенсивного промислового розвитку Харкова, в умовах заведення до експлуатації ряду нових ,величезних заводів і зв'язаного з цим зростання людности треба найповніше й найшвидше розв'язати.

Вода стає лімітом дальшого промислового розвитку. Поряд потреби забезпечити задоволення вимог промисловости щодо технічної води вода конче потрібна для того, щоб підняти культурний рівень людности та санітарний стан міста.

Усе це ставить справу водопостачання як найактуальнішу і першорядну проблему. За передреволюційних років старе міське самоврядування дуже мало дбало за розвиток водопостачання. Очищену воду з міського водогону постачали переважно центральному районові міста. Робітничі райони мусили споживати неочищену воду з найближчих річок та криниць. Як міське самоврядування колись дбало за водопостачання людності, характеризує хоч би те, що за 35 років видатність міського водогону доведено лише до 7,9 тис. *кб. м* за довжини водогінної мережі близько 82,5 *км* з 2.093 домовласництвами, приєднаними до неї, переважно в центральному районі. Пересічне споживання води на душу було 1913 р. менше як 2 відра, або менше як 24 літри. Водопостачання Харкову протягом усього минулого часу базувалося на артезіянських колодязях і фосфоритових джерелах.

Після революції досягнено рішучого перелому в реконструкції водогінного господарства, забезпечено чимале збільшення його видатности. Так, збільшено дебет щілин 1931 р. проти 1913 р. в 5,5 раза, водогінну мережу — в 2,7 раза, водорозборів — у 7 разів і душевого споживання — у 2 рази.

За самі тільки останні чотири роки водогінне господарство зросло щодо подавання води в 2,6 раза, проте досягнені вже наслідки жодною мірою не відповідають зростанню економіки і зростанню людности в Харкові. Досить сказати, що душеве споживання 1931 р. становить разом 50 літрів на добу за норми 150 літрів.

Щоб уявити стан водопостачання в Харкові, порівняймо споживання води і водогінної мережі в Харкові з водогінним господарством інших міст України: водогінна мережа охоплює вулиць у Харкові 40%, у Києві — 65,5%, в Одесі — 94,5% і в Дніпропетровському — 69,5%; у Харкові до водогону приєднано 17,4% домобудівель, а у згаданих містах відповідно 31,4%, 61% і 35%.

Харків дуже відстає від інших українських міст розміром душевого споживання води. Гостра недостача води перешкоджає поліпшувати санітарний стан міста (вулиці влітку поливають нерегулярно, недостача води затримує розвиток лазнево-прального господарства тощо).

У водопостачанні перед Харковом стоять величезні завдання. За перспективним балянсом, навіть коли чимало поширити наявну базу артезіянського водопостачання і збільшити ефективний дебет щілин з 55 тис. кубометрів 1931 р. до 110 тис. кубометрів на добу 1934 р., бракуватиме води 1932 р. 43,2 тис. *кб. м* на добу, 1933 р. — 75,1 тис. *кб. м*, 1934 р. — 104,6 тис. *кб. м*. Частково цю недостачу можна поповнити водою з харківських річок для технічних потреб деяких підприємств, збудувавши водосховища, що збільшить постачання води з річок на 5,5 млн. *кб. м* на рік. Річки даватимуть додатково на добу 28,6 тис. *кб. м* і це деякою мірою зменшить дефіцит води.

За перспективним балянсом водопостачання Харкову максимальна потреба промисловости та людности (без сільського господарства) має становити на добу 1932 р. — 121,4 тис. *кб. м*, 1933 р. — 170,4 тис. *кб. м*, 1934 р. — 211 тис. *кб. м*. Майже 50% усієї води споживає харківська промисловість, питома вага якої у споживанні води чимраз більшає.

Дальше збільшення дебету води коштом підземних джерел не є вихід із скрутного становища з водопостачанням. Нові щілини доводиться свердлити чимраз глибше, а це удорожчує і удорожчуватиме вартість води. Тим то базувати збільшення водопостачання найближчими роками на цих джерелах недоцільно. Та і якість води цілком незадовільна. Основне і вирішальне джерело збільшення водопостачання є водні ресурси річки Північного Дінця, для чого треба збудувати там потужного водогона і сполучити його з Харковом.

На такий самий шлях у водопостачанні стала Москва, де сполучено річку Москву з верховинами Волги.

На такий самий шлях став Ленінград, організувавши постачання води з Ладозького озера.

Здійснення накресленого будівництва водогону з Північного Дінця і виконання ряду робіт вже 1932 р. забезпечує закінчення робіт першої черги і подавання води Харкову в другій половині 1933 р.

Загальна виробнича видатність водогону північного Дінця 1934 р., коли закінчать усі роботи, становитиме 100 тис. *кб. м* на добу.

Заведення до експлуатації донецького водогону й дальший розвиток міського водогону утворює достатні водні ресурси, що задовольнятимуть усі потреби міста на воду найближчими роками.

Загальна вартість будівництва Донецького водогону з видатністю 100 тис. *кб. м* води на добу дорівнюватиме близько 24 млн. крб.

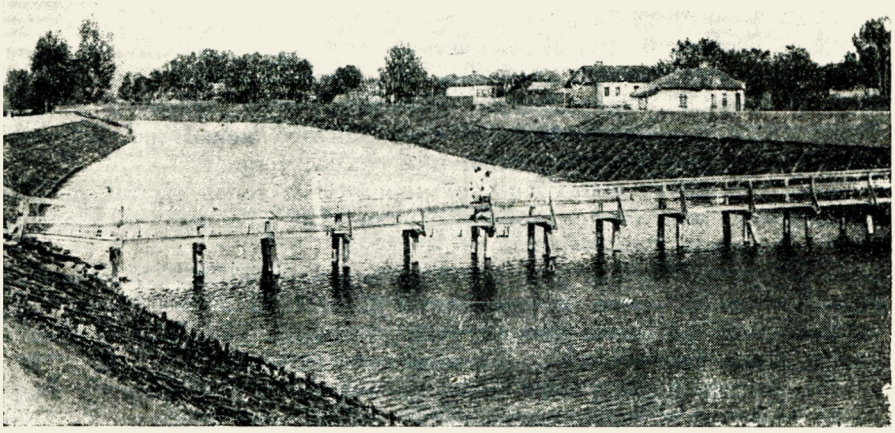

Харківські річки будуть багатоводні

Отже, збудування донецького водогону як основної бази постачання міста води набирає величезної економічної ваги.

Вузьке місце у водопостачанні Харкову — малий розвиток водогінної мережі: тільки 42% всієї довжини вулиць і 17,4% домовласництв охоплено водогоном. Поширення водогінної мережі 1932 р. на 24 *км* збільшує охоплення вулиць лише до 45%. На черзі величезне завдання — дійти максимального охоплення вулиць і домовласництв централізованим водопостачанням.

КАНАЛІЗАЦІЯ

Розв'язання проблеми водопостачання значною мірою визначає успіхи в галузі дальшого розвитку каналізації міста.

Каналізація своєю мережею помітно відстає від водогону і становить щодо мережі водогону 55%, а до довжини вулиць — 22%. Тільки 8,5% домовласництв приєднано до каналізації.

Поставлене перед Харковом завдання — перетворити його на зразкове соціялістичне пролетарське місто — не можна успішно розв'яти,

коли не дійти рішучого перелому в темпах розвитку каналізації, що є неодмінна умова санітарного уздоровлення міста.

Вельми показова історія організації каналізаційної справи в Харкові. Питання це порушено 1880 р., і тільки наприкінці 1911 р. (себто 30 років згодом) затверджено проєкт каналізації.

Час, що минув між спорудженням водогону і міської каналізації, понад 30 років: 1881 р. споруджено водогін, а 1914 р.— каналізацію.

Найвужче місце тепер у каналізації — очисні споруди. Наявні біологічні фільтри роблять з перевантаженістю до 100%, тим то проблема очищення є найактуальніша. Щоб її розв'язати й виконати директиви уряду щодо розвитку міського городництва, з використанням для зрошення каналізаційних стоків, цього року розпочато роботи в справі організації полів зрошення та фільтрації.

1932 р роботи в засвоєнні полів зрошення (що їх підготовляє агрокомбінат) триватимуть: накреслено збудувати самопливний водовід від біологічної станції до полів зрошення в районі Безлюдівка — Васищеве, 12,3 *км* завдовжки, збудувати та устаткувати смокову станцію для подавання стоків до самопливного колектора, збудувати інші очисні споруди (для зменшення осадів) тощо.

Щодо розвитку каналізаційної мережі, яка тепер відстає ще більше, ніж водогінна, становлячи 55%, план 1932 р. передбачає здовжити її на 25 *км*.

Тепер каналізаційна мережа становить близько 22% довжини вулиць (130 *км*), після ж виконання робіт 1932 р. охоплення збільшиться до 27%. Проте цей відсоток охоплення буде далеко менший проти інших великих міст, де мінімальне охоплення 37% і 60 — 70%.

Колектори будуть у північному районі міста, щоб охопити академічне містечко, в Червонозаводському районі, щоб охопити Турбінозавод і в Основ'янському районі (нова дезинфекційна станція). Це становить 10 кілометрів. Решта — 15 *км* складається з ганчарської мережі, що її споруджують у різних районах міста, головно, в зв'язку з вимогами нового будівництва. Так, споруджують мережу, щоб приєднати всіх нових абонентів Павлового поля (академічне містечко, північний район), великі нові промислові й житлові об'єкти Ленінського, Червонозаводського, Москалівського, Червоно-Баварського та Основ'янського районів. Отже, мережа каналізації поширюється на далекі робітничі околиці, де тепер каналізації майже нема.

Крім того, 1932 р. мають збудувати 4 чепурні — 2 підземні (Сергіївський майдан, район майдану Дзержинського) і 2 надземні (майдан ХЕМЗу і район Міськпарку) тощо.

Дальше бойове завдання в справі розвитку каналізації — довести мережу каналізації в місті відповідно до мережі водогону, щоб між ними не було розриву.

ЗВ'ЯЗОК

Швидкий розвиток всього народнього господарства, велике зростання культурно-побутових потреб людности щороку збільшують вимоги щодо обслуговування засобами зв'язку. Відповідно до великих

277198

технічних досягнень у промисловості та соціялістичній реконструкції й колективізації сільського господарства, конче треба технічно реконструювати і засоби зв'язку, змеханізувавши його виробничі процеси.

Треба відзначити, що засоби зв'язку ще мало змеханізовано, зв'язок ще на низькому технічному рівні й зовсім не відповідає тим соціялістичним темпам розвитку, що їх ми маємо в промисловості та сільському господарстві.

В умовах Харкова засоби зв'язку (пошта, телефон, телеграф, радіо) дуже багато важать, тим то їхній стан впливає на міське життя. Останнім часом маємо великі досягнення в роботі всіх галузей народнього зв'язку.

Пошта Збудування центрального поштамту біля вокзалу, організація 7 районових вузлів, збільшення числа поштових контор — 31 контора в місті й 4 контори на селі, збільшення аґентств: штатних — 22 в місті й 17 на селі, позаштатних — 34 аґентства на селі, збільшення числа поштових скриньок до 450, в тім числі 200 на селі й 250 у місті, збільшення довжини гужових трактів сільської зони і т. ін. все це помітно посунуло вперед роботу пошти.

Якість роботи пошти чимало покращала в наслідок децентралізування її. Пошту, замість надсилати до центрального поштамту (де її раніш затримували на 2 — 3 дні), ще у поштових вагонах сортують спеціяльні роз'їзні сортувальники по вузлах, і тільки но прибуває поїзд до Харкова, пошту безпосередньо розвозять по вузлах автомашиною, а звідти її приставляють адресатові. Збільшення гаражу пошти до 42 машин дає змогу швидко приставляти пошту вузлам, приставним пунктам і великим колективам (фабрикам, заводам). Так, коли 1930 р. до центрального поштамту пошту з вузлів приставляли 6 разів, то 1931 р. 30 разів на день. Обслуговування колективів, фабрик і заводів замість двох збільшено до чотирьох разів на день. Листоноші приставляють пошту на околицях теж 4 рази на день, а не два, як було раніш.

Усе це дало змогу дійти контрольних строків руху кореспонденції 6 — 8 годин, тим часом раніш це тривало 2 — 3 дні.

Роботу збудованого поштамту (біля вокзалу) чимало змеханізовано й далі механізуватимуть її — будують тунель від залізниці до поштамту, яким пошту безпосередньо з залізниці передаватимуть поштамтові.

Важливе завдання пошти надалі — розгортати роботу за кращу якість обслуговування людности, далі механізувати виробничі процеси, пристосувати роботу зв'язку до кращого обслуговування виробництва і задоволення чимраз більших потреб людности Харкова та приміської смуги.

Телеграф 1932 р. виробничу площу телеграфної контори збільшено вже понад удвоє. На центральній телеграфній конторі споруджено телефонну станцію, устатковано аґреґатно-акумуляторну станцію, будується власну резервну електровню, організо-

вано радіобюро, додаткові сортувальні пункти, переустатковано експлуатаційну телефонну станцію.

Поруч посилення виробничої спроможности центральної телефонної контори в місті поширено телеграфний зв'язок на селі: збудовано радіо-телеграфну лінію від Харкова до Липового Гаю, телефонізовано ряд сільрад; телеграми від апарату до адресата приставляють за 1 год. 24 хв.

Телефон

За 1931 р. пляна телефонізації сільрад приміської смуги не виконано. Телефонізовано тільки 29 сільрад Бойове завдання 1932 р.—. на 100% телефонізувати всі сільради харківської приміської смуги і зв'язати їх з містом.

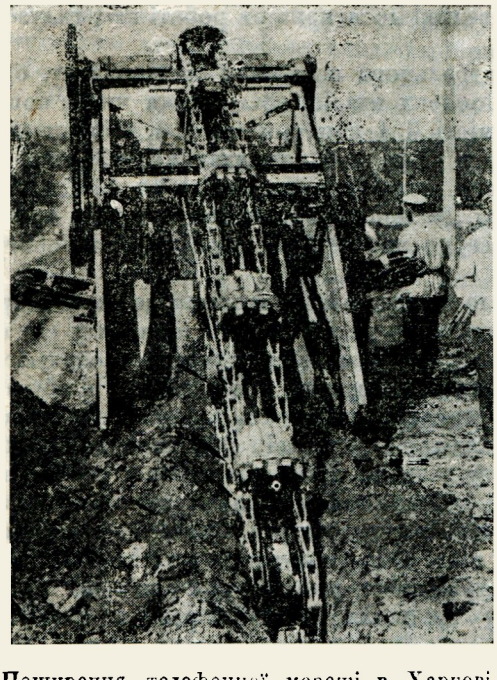

Поширення телефонної мережі в Харкові. Екскаватор риє кававу для прокладання кабля

Окремо слід підкреслити стан телефонного зв'язку в місті. Телефонний зв'язок у місті ні кількістю (7.400 номерів замість потрібних 34.000), ні якістю обслуговування (через надмірне обтяження — неподавання відповіді станцією) не лише не задовольняє вимоги столиці, а стає великим гальмом у роботі всіх організацій та установ міста. Післяреволюційними роками телефонний зв'язок міста майже не збільшено, тоді як місто ґрунтовно змінилося й перетворилося на індустріяльний центр, столицю і центр національно-культурного будівництва. Та й людність міста против передреволюційного часу зросла в 2,5 раза. 1931 р. 1 телефон припадає на 100 мешканців міста.

Щоб хоч деякою мірою зліквідувати голод на телефон, у місті будують дві автоматні телефонні станції, кожну на 10.000 абонентів. Перебудовується на автоматичну центральна телефонна станція і вже збудовано нову автоматичну телефонну станцію в Нагірному районі (на Ветеринарній вулиці). Функціонування цих двох АТС надзвичайно затримується, бо заводи не виконали замовлень на устаткування та апаратуру. Центральну АТС змонтовано на 65%. На Нагірній АТС монтування лише почалося. Якщо до кінця 1932 р. пустити дві АТС, це збільшить виробничу спроможність телефонного зв'язку і задовольнить потреби міста. Але слід уже тепер

ставити питання про будування додаткових АТС, бо потреби чимдалі більшатимуть.

Радіо

На 1 січня 1931 р. в Харкові було 5.500 трансляційних радіопунктів. Протягом 1931 р. устатковано в місті 8.000 пунктів і в сільській смузі 1.000. За 1931 р. встановлено 12 трансляційних вузлів. Колишній успінський собор переустатковано на центральний радіобудинок, збільшено число пересилачів на радіостанціях.

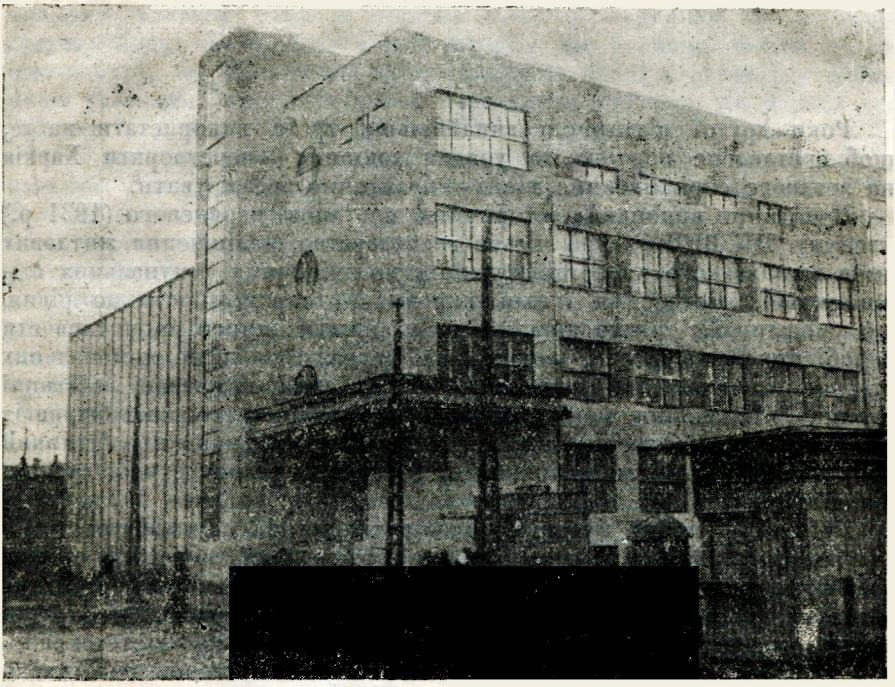

Автоматична телефонна станція Нагірного району

Питома вага абонентів радіовузла робітників побільшала з 35% 1931 р. до 51% 1932 р. Радіофікацію в місті й на селі треба далі поширювати. Треба зрадіофікувати всі клюби й майдани міста та всі сельбуди приміської смуги. Радіообслуговування треба наблизити до всіх робітників і колгоспників. Крім того, конче треба домогтися поліпшення якости роботи трансляційних вузлів і поліпшення якости самих пересилань: добирати такі програми, що змістом своїм відповідали б вимогам робітників міста й колгоспного селянства, мобілізували б їхню виробничу й політичну активність на найуспішніше виконання виробничих завдань.

Поліпшенню зовнішнього впорядження Харкова чимало сприятиме здійснюване величезними розмірами житлове будівництво, забрукування вулиць, асфальтування майданів і пішоходів, збільшення автотранспорту, збільшення числа пунктів електроосвітлення і т. ін.

ПРОТЯГОМ ДРУГОЇ П'ЯТИРІЧКИ ВИВЕРШИТИ РЕКОНСТРУКЦІЮ ХАРКІВСЬКОГО МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Роки другої п'ятирічки якнайбільше треба використати на те, щоб поставлене партією та урядом завдання — перетворити Харків на зразкове соціялістичне місто — практично зреалізувати.

Практичне виконання історичних постанов червневого (1931 р.) пленуму ЦК ВКП(б) про міське господарство, поліпшення житлових умов харківського пролетаріяту, помітне зміцнення комунальних підприємств і підвищення їхньої виробничої спроможности до рівня, що уможливлює далеко повніше задовольняти вимоги промисловости і робітничої людности, поширення мережі основних комунальних підприємств і основних елементів впорядження на далекі робітничі околиці, збільшення норм душевого споживання комунальних вигід і більшого впровадження комунального обслуговування в робітничий побут — дасть чимале зрушення в загальній реконструкції столиці України.

Будування нових будинків, що архітектурою відповідають добі будування соціялізму, реконструкція торговельної мережі й ширше розгортання громадського харчування, зазеленення міста, поширення водогону, впорядження річок, реконструкція середміського транспорту, широке запровадження до експлуатації легкового автотранспорту і т. ін. — все це сприятиме чималому поліпшенню загального вигляду міста.

Харків щодо міського господарства і впорядження його має всі передумови стати зразковим містом, має всі передумови відповідати вимогам пролетарського столичного центру радянської України.

Великі проблеми в галузі міського господарства треба розв'язувати, ґрунтуючись на шести вказівках тов. Сталіна.

На початку 1931 р. всі комунальні підприємства переведено на госпрозрахунок. Після зміцнення трестових підприємств переведено на госпрозрахунок окремі виробництва, цехи, а останнім часом по деяких підприємствах (трамвай, водогін, електромережа) утворено госпрозрахункові бриґади. Бойове завдання тепер — запровадити госпрозрахунок в усій системі комунального господарства, перевіряючи карбованцем роботу кожного окремого підприємства. Робітників до комунального господарства набирається пляново, порядком складання договорів з колгоспами тих районів, що закріплені за основними комунальними підприємствами.

Послідовно застосовується механізація (електрозварювання у будуванні теплопроводу), брукування й асфальтування шляхів, тракторне тягло на роботах, організація полів зрошення і т. ін.

Змеханізувати роботи 1932 р. — завдання великої ваги, і на цю справу асиґновано чимало коштів.

Боротьбу з плинністю робочої сили провадять, здійснюючи шість вказівок тов. Сталіна. Вже тепер переважну частину робітників комунальних підприємств переведено на відрядну оплату праці. Харківський трамвай один із перших в СРСР перейшов на відрядну систему праці вагоноводів і кондукторів, що позначилося на поліпшенні руху, на збільшенні продуктивности праці й заробітку робітників трамваю. Запроваджується преміяльну систему не тільки для робітників, а й для інженерно-технічного персоналу.

До початку 1931 р. знеосібка панувала майже по всіх комунальних підприємствах, і це відбивалося негативно на роботі їх. Трамвайні вагони, аґреґати водогону та каналізаційних станцій, автобуси, окремі верстати, різні майстерні не мали прикріплених до них робітників або груп. У наслідок боротьби за ліквідацію знеосібки запроваджено паристу їзду на трамваях і автобусах, прикріплено робітників до аґреґатів і верстатів на виробництві. Ці заходи дали певні наслідки, але боротьба за цілковиту ліквідацію знеосібки триває, і знеосібку треба хоч би що викоренити.

Виняткової ваги в успішному розв'язанні всіх завдань, поставлених у галузі комунального господарства, набирає питання про кадри спеціялістів окремих галузей. У роботі комунального господарства на окремих ділянках останнім часом чимраз більше завойовує певне місце механізація. Проте ще й досі є кустарщина, а в наслідок цього — низька якість роботи і велика дорожнеча її.

Харківське комунальне господарство (трамвай, водогін, каналізація і т. ін.) тільки останнім часом деякою мірою підкріплено кваліфікованими технічними силами. Ми не можемо ставити підприємствам комунального господарства такі вимоги, як промисловим підприємствам в усіх показниках промфінпляну. Проте інженерно-технічне прошарування на підприємствах комунального господарства в кілька разів менше ніж у нашій промисловості, тим то якість роботи комунального господарства зовсім незадовільна.

У зв'язку з організацією останнім часом окремих вишів і технікумів комунального господарства можна буде цілком задовольнити комунальне господарство кваліфікованими кадрами, здатними успішно здійснювати величезні проблеми, що стоять перед комунальним господарством і що їх розв'язати ми повинні найближчим часом.

Поряд передання всіх функцій плянування й керівництва в комунальному господарстві наркоматам комунального господарства, організованим 1931 р., треба їм передати також і мережу вищих та середніх навчальних закладів для готування кадрів. Зосередження всього керівництва комунальним господарством у союзних наркоматах і республіканських наркоматах поставить на вищий щабель усю роботу в справі реконструкції міського господарства, усуне місцевий

патріотизм, забезпечить правильне розміщення важливих галузей комунального господарства відповідно до вимог окремих промислових та інших міст і районів.

Самий факт організації наркомату комунального господарства свідчить про непослабну увагу партії і уряду до реконструкції міського господарства і на цій базі — до систематичного поліпшення в обслуговуванні соціяльно-побутових потреб трудящих.

Розв'язати великі та складні проблеми комунального господарства не можна поза активною участю та всебічною допомогою трудящих, бо вони самі заінтересовані в перебудуванні міського господарства.

Здійснення пляну ґрунтовної реконструкції міського господарства Харкова треба щільно пов'язати з генеральним пляном реконструкції.

«Соціялістичне господарство вимагає пляновости в усіх своїх ланках, в тім числі і в комунальному господарстві. Адже, щоб перебудувати таке місто, як Харків, особливо, як Москва, треба десяток років, а для цього потрібний генеральний план будівництва. Коло складання таких планів доведеться тепер заходитися нашій столиці та іншим містам України» *(Косіор)*.

Такий план (на 15 років) тепер опрацьовують. До складання генерального пляну великого Харкова залучено чималі кадри наукових і практичних працівників комунального господарства. До цієї роботи стають науково-дослідні інститути, консультують цей план великого Харкова найкращі видатні наші й закордонні фахівці комунального господарства.

«Питання про наукове опрацювання планування міст набирає не абстрактно-теоретичного, а суто практичного значіння... Ми мусимо знати, де і як будувати, прокласти рівні вулиці з рівним сполученням, виправити кривоколінні й просто криві вулиці та провулки. А тому, будуючи міста, треба зважати на те, щоб прокладати нові вулиці, виправляти їхній напрям, насаджувати нові бульвари і дбати за зовнішнє впорядження. Старі міста будовано стихійно, надто торговельні. Коли йдеш московськими провулками та завулками, враження таке, що ці вулиці прокладав п'яний будівельник» *(Каганович)*.

Те, що сказав тов. Каганович, цілком стосується до Харкова, що його досі будовано без певного пляну.

Основні проблеми планування великого Харкова відповідно до опрацювання їх треба виносити на обговорення широкої пролетарської громадськости, виносити на її критику.

У плануванні Харкова як соціялістичного міста, в роботі над тим, щоб якнайкраще розмістити в ньому промислові заклади, установи обслуговування культурних і побутових потреб людности, має взяти участь весь пролетаріят столиці.

Це питання для нас нове й недосить вивчене. Ми дійшли чималих успіхів у тому, щоб переносити досягнення передової західньоевропейської техніки до нашого народнього господарства. Запозичати дещо у капіталістів щодо реконструкції старих і будування

нових міст ми можемо, але напрям обслуговування людности у нас зовсім не такий, як у них. В умовах капіталізму міське господарство є засіб додатково визискувати трудящих. Там, поряд палаців і упорядкованих центрів, де мешкає буржуазія, робітничі околиці не мають жодних вигід. А наше завдання так плянувати заселення, щоб не було скупчености. Ми мусимо дати трудящим максимальні вигоди в обслуговуванні їхніх культурно-соціяльних і побутових потреб незалежно від району.

Постанова червневого пленуму ЦК ВКП(б) про міське господарство, зосереджуючи увагу всіх партійних організацій на проблемах величезної ваги, на комунальному обслуговуванні робітничої кляси,— вимагає далі рішуче перебудовувати партійну роботу, змінити методи роботи міськрад, далі широко залучати пролетарську ініціятиву й самодіяльність у конкретних питаннях в реконструкції комунального господарства на основі всебічного поліпшення роботи профорганізацій; у постанові визнано за конче потрібне спрямувати найкращі партійні кадри до всіх ланок комунального господарства, звільнити його від чужих і бюрократичних елементів, вивчити й опрацювати комунально-господарські проблеми за марксистсько-ленінською теорією, борючися проти опортуністичного недооцінювання ролі комунального господарства в соціялістичній реконструкції країни і проти «лівацького» прожекторства в цій галузі, а водночас проти тенденцій розукрупнити місто тощо.

«Гостре відставання комунального господарства від бурхливого промислового зростання міста треба якнайскоріше подолати, щоб утворити зразок для периферійного комунального господарства» [1].

Постанови червневого пленуму ЦК ВКП(б) озброюють усю робітничу клясу, всіх трудящих конкретною більшовицькою програмою дій. Ця програма мусить стати прапором у боротьбі за перебудову міського господарства.

На реконструювання міського господарства Харкова витрачається великі кошти. Витрати на комунальне житлове будівництво 1932 р. перевищують 100 млн. крб., найближчими роками витрати будуть ще більші, і протягом другої п'ятирічки, при нашій більшовицькій напосідливості, ми матимемо всі передумови, щоб забезпечити послідовне перетворення Харкова на зразкове соціялістичне місто.

---

[1] З постанови пленуму ХМКП і харківського партактиву на доповідь тов. Косіора про підсумки червневого пленуму ЦК ВКП(б).

Державна Центр. Наукова Бібліотека імени Короленка Харків

ЗМІСТ

Стор.

Індустріяльний розвиток Харкова і стан міського господарства 4

Промисловість 6
Людність 7

Соціяльно-побутове і культурне обслуговування трудящих 8

Народня освіта 10
Охорона здоров'я 13
Робітниче постачання і громадське харчування 18

Комунальне господарство 22

Енергетичне господарство 24
Середміський транспорт 27
Шляхове будівництво 32
Електрифікація приміського руху 34
Житлове господарство 37
Санітарний стан міста і зовнішнє впорядження його 41
Водопостачання 45
Каналізація 47
Зв'язок 48

Протягом другої п'ятирічки завершити реконструкцію харківського міського господарства 52

Ціна 70 к